

Türkiye’de Akademik Turizm Literatürünün Gelişim Süreci Üzerine Bir İnceleme

Yrd. Doç. Dr. Nazmi KOZAK

Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu

Özet

Bu çalışmanın temel çıkış noktası, Türkiye’de akademik turizm literatürünün gelişim çizgisini konu almış şimdiye kadar herhangi bir inceleme ve araştırmanın yapılmamış olmasıdır. Dolayısıyla, çalışmanın birinci amacı, turizm literatürünün Türkiye’deki gelişimi ile ilgili temel bilgilerin araştırmacı ve akademisyenlere kazandırılmasıdır. Çalışmanın diğer amacı, Türkiye’de turizm literatürünün birincil ve ikincil kaynakları şeklinde açıklanabilecek konulardaki gelişmelerin, literatürün oluşumunda etkili olmuş olan kişi, kurum ve kuruluşların katkılarını ortaya çıkarmaktır. Çalışma içerisinde yer alan değerlendirmeler, çoğunlukla daha önce gerçekleştirilmiş araştırma ve incelemelerden elde edilen bulgulara dayandırılmıştır. Türkiye’de akademik turizm literatürünün gelişimi ile ilgili elde edilen sonuçlar arasında, Türkiye’de bu alanda ulaşılan noktanın yadsınamayacak bir düzeyde olduğu, pek çok alanda en azından niceliksel olarak önemli mesafelerin kaydedildiği tespit edilmiştir. Turizm literatürünün oluşumunda “birincil” ve “ikincil” düzeylerde önemli olan faktörlerde yaşanan niteliksel ve niceliksel gelişmelerin, dünyanın pek çok ülkesinden daha iyi bir düzeyde olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Literatür araştırması, turizm literatürü, turizm okulları, Türkiye.

An Overview of the Development of the Tourism Literature in Turkey

Abstract

The rationale of this paper stems from lack of studies on examining the development of the tourism literature in Turkey. Therefore, this study has two objectives. The first is to provide both researchers and academics with knowledge on this subject. The next is to assess the contributions made by several people and institutions to the formulation and development of tourism literature in Turkey. This study is an appraisal of the findings of past research and an examination of documents and archival records. The study highlights that the tourism literature in Turkey is at an undeniable level and that there has been a significant increase in its quantity. It also concludes that quantitative and qualitative developments in the primary and secondary factors that are important to the formulation of tourism literature are better than they are in many other countries.

Key Words: Literature review, tourism literature, tourism schools, Turkey.

Giriş

Bir bilim dalının, bir ülkedeki durumunu ve gelişim çizgisini anlayabilmek ve değerlendirebilmek için önemli veri tabanlarından birini o alanda yapılmış yayınların oluşturduğuna ilişkin görüş, bilim adamları tarafından genellikle kabul görmektedir (Bilgin 1986; Üsdiken ve Pasadeos 1992a). Herhangi bir bilim dalıyla ilgili üretilmiş her türden yazılı literatürün belli dönemlerde incelenmesi, o bilim dalındaki gelişmelerin ortaya konulması bakımından önemlidir. Zira, böyle bir incelemenin belirli sıklıktaki zaman dilimlerinde gerçekleştirilmesiyle, inceleme konusu olan bilim dalı veya disiplindeki gelişme çizgisini ortaya çıkarmak mümkün olabilmektedir (Üsdiken ve Pasadeos 1993). Bu yolla elde edilecek bulgular, bir yandan o bilim dalının zaman içerisinde gösterdiği gelişmeyi ve egemen eğilimleri anlama, bir yandan da var olan sorunları ortaya çıkarma ve bunları giderebilmek için yapılabilecek düzenlemeleri tartışma olanağı sağlayabilmektedir (Üsdiken ve Pasadeos 1993). İncelemelerin akademik yayınlar üzerinde yapılması ise, daha nesnel bulgu ve sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır.

Konu

Turizm, dünya genelinde yeni bir alandır; bu alanın, ileri gitmiş olan ülkelerde bile henüz kesin çizgilerle sınırları belirlenememiştir. Disiplinlerarası yapısı dolayısıyla turizmde ana başlıkların sınıflandırılmasında bile farklılıklara rastlanabilmektedir. Turizm, bütün ülkelerde bir “mesleki alan” olarak görülmekte; klasik üniversite eğitimi içerisinde değerlendirilmemektedir. Modern üniversitelerin ortaya çıkmaya başladığı 400 yıllık dönemde, “mesleki çalışma alanları”, yüksek öğrenim düzeyinde ilk kez ABD’deki üniversitelerde gelişme göstermeye başlamıştır. Bu nedenle, pek çok mesleki alanda olduğu gibi, turizmle ilgili literatürün tanımlanmasında da, ABD’de yaygın olan “anlayış” son yıllarda belirleyici olmaya başlamıştır. Öte yandan, benzer şekilde turizm sektörünün ilk olarak bugünkü modern anlamıyla ABD’de gelişme göstermesi, turizm sektörünün sınıflandırma düzeninin geliştirilmesinde bu ülkeyi belirleyici konumuna çıkarmıştır. Bununla birlikte, üniversitelerin toplum yaşamına bakışı, üniversite eğitiminin amacı gibi konularda ABD ve Avrupa üniversiteleri arasında var olan yapısal farklılığın, turizm disiplininin tanımlanmasında da kendisini gösterdiği anlaşılmaktadır. Turizm disiplini ile ilgili olarak ilk temel bilgilerin ABD’den önce Avrupa’daki üniversitelerde üretildiği ve yayıldığı, 1970’li yıllar ile birlikte ABD üniversitelerinin “belirleyici” olmaya başladıkları anlaşılmaktadır.

Türkiye’de ve dünya genelinde turizm, sosyal bilimlerin bir alt dalı olarak kabul görmektedir.¹ Bu incelemenin konusunu oluşturan “*turizm disiplini*”nin sınıflandırma düzeni ile ilgili olarak dünya genelinde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. İnterdisipliner ve intersektörel yapısı dolayısıyla turizme, pek çok ülkede farklı açılardan yaklaşılmakta; bu nedenle de, “turizm disiplini”; ya başka alanların içerisine dahil edilmekte ya da turizmin alt dalları ile ilgili birtakım farklı düzenlemelerin içerisinde yer almaktadır.

Turizm disiplininin, dolaylı ilgili alanlarının neler olduğu ve dolayısıyla kavramsal çerçevesinin ne olması gerektiği konusunda turizm araştırmacıları arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Bazı ülkelerde turizm, başlı başına bir alan olarak kabul edilmekte; bu alan içerisinde “konaklama”, “seyahat”, “yiyecek-içecek”, “ulaştırma” yer almaktadır.² Bu tür operasyonel tanımlamalarla daha çok Batı Avrupa ülkeleri ile Yeni Zelanda ve Avusturalya’da karşılaşılmaktadır. Öte yandan, ABD ve Kanada gibi ülkelerde ise, turizm, “boş zaman” (leisure) disiplini içerisinde yer almaktadır. Bununla birlikte, Batı Avrupa ülkelerinde turizmi “boş zaman” disiplini içerisinde değerlendiren akademik kurumlara da (İngiltere gibi) rastlanmaktadır. Batı Avrupa ülkelerindeki sınıflandırma düzenine en iyi örnek “*Leisure, Recreation and Tourism Abstracts*” adlı üç aylık “öz” dergisinde rastlanmaktadır. Söz konusu öz dergisi, yer verdiği turizm ile ilgili öz’leri “*turizm ve seyahat*” olarak ayrı bir başlık altında düzenlemektedir. Bu başlık altında turizme, eğitim, ekonomi, tur operatörleri gibi konular dahil edilmektedir. Burada dikkati çeken husus, yiyecek-içecek endüstrisinin de “*turizm ve seyahat*” başlığı altında yer almasıdır. Turizm disiplininin göreceli olarak daha az geliştiği ülkelerden Hırvatistan’da yayımlanan ve bünyesinde turizm ile ilgili yayımlanmış makalelerin bibliyografik künyelerine yer veren “*Turizam*”³ dergisinde ise, İngiltere ve ABD’ye oranla biraz daha farklı sınıflandırma düzeni geliştirilmiştir.

Genel olarak Türkiye’deki sınıflandırma düzeni, Avrupa ülkelerindeki uygulamalar ile örtüşmektedir. Bununla birlikte, zaman zaman turizm literatürünün sınıflandırılma düzeninde Türkiye’de farklı

¹ Türkiye’de turizm alanında doçentlik ünvanı iki alanda verilmektedir. Bunlardan biri, Eğitim Bilimleri dalı altında “Turizm İşletmeciliği Eğitimi”; diğeri de, İşletmecilik dalı altında “Turizm İşletmeciliği” dalı altındadır.

² Bu konuda hazırlanan bir çalışmada, Kanada, İngiltere ve ABD’deki uygulamalar karşılaştırılmıştır (Chadwick 1994). Söz konusu çalışmada “Oteller ve Restoranlar”, “Ulaştırma”, “Araba Kiralama” ve “Ulaştırma Ekipmanları” ve “Rekreasyonel, Kültürel ve Spor Etkinlikleri”nin ülkelere göre farklı algılamaları üzerinde durulmaktadır.

³ Turizam dergisi, 1999 yılından itibaren biri Hırvatça (Turizam), diğeri de, uluslararası alana yönelik olarak İngilizce (Tourism) yayımlanmaya başlamıştır.

uygulamaların varlığı da göze çarpmaktadır.⁴ Ancak, bu tür tartışmalar şimdilik kısıtlı bir topluluk tarafından yapılmakta; önemli sayılabilecek akademik bir personel grubunun bu tür tartışmalara kayıtsız kaldığı gözlenmektedir. Türkiye'de, ilerleyen bölümlerde açıklandığı üzere, turizm disiplininin daha çok 1960-1980 yılları arasında şekillenmesi dolayısıyla, bu dönemde disiplinde söz sahibi olan kişi ve kurumlar sınıflandırma düzeninin oluşumunda etkili olmuşlardır.⁵ Söz konusu dönemde, turizm alanında çalışan akademisyenler ile araştırmacıların Batı Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren turizm programlarındaki akademisyenlerle ilişkide bulunmuş olmalarının, Türkiye'deki turizm literatürü sınıflandırma düzeninin oluşumunda önemli rolü olduğu anlaşılmaktadır. Daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse, Hasan Olalı⁶, Tunay Akoğlu⁷ ve Ergün Göksan⁸ gibi söz konusu dönemde çalışmaları ile ön planda olan araştırmacı ve akademisyenlerin daha çok Fransız ve İngiliz turizm araştırmacılarının eserlerini referans almaları, turizm literatürü sınıflandırma düzeninin bugünkü şeklini alması sonucunu doğurduğu ileri sürülebilir. Bununla birlikte, ilk baskısı 1978 yılında gerçekleştirilen ve Tunca Toskay tarafından hazırlanan kitap⁹, öncekilerden daha farklı bir sınıflandırma düzenine sahiptir.

1990'lı yılların başlarına değin Olalı başta olmak üzere, 1960-1980 döneminde ön planda olan araştırmacı ve akademisyenlerin çalışmalarına odaklı gelişen turizm disiplininin sınıflandırma düzeni, pek çok araştırmacı ve akademisyen tarafından kabul görmüştür. O tarihten bu yana, öncekinden biraz farklı içerikte (farklılıklar daha çok detaylarda olmak üzere) kitaplarında ve tezlerinde turizm disiplini sınıflandırma düzeni denemelerinde bulunan akademisyen ve

⁴ İçinde bulunduğumuz dönemde en fazla rastlanılan ve zaman zaman tartışma konusu olan husus, "Konaklama" ve "Ağırlama" üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bazı yazarlar "Ağırlama"yı "Konaklama" yerine kullanırken, bazıları da, "Ağırlama Endüstrisi"ni "Turizm Endüstrisi" yerine kullanmaktadır.

⁵ Turizm disiplininin tanımlanmasına yönelik önemli bir girişim olarak Eralp'in (1983) "Genel Turizm" başlıklı çalışmasından söz etmek gerekmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemde genel kabul gören şablona en yakın tanımlama Eralp tarafından yapılmıştır.

⁶ Hasan Olalı, Fransa'da Jean Drouant Yüksek Turizm ve Otelcilik Okulu'nun turizm bölümünde ihtisas yaptıktan sonra, 1961'de, "Türkiye'nin Ekonomik Kalkınmasında Turizmin Rolü" adlı tezi ile doktor, 1963'de, "Otelcilik Endüstrisi ve Finansmanı" adlı tezi ile doçent ve 1969 yılında da, "İşletme Finansmanı" başlığını taşıyan teziyle profesör ünvanını almıştır.

⁷ Akoğlu, 1962 yılında St. Gallen Ticaret Üniversitesi Ekonomi Bilimleri alanında lisans ve Bern Üniversitesi'nden de 1965'de, doktora derecelerini almıştır.

⁸ Göksan, eğitimini Fransa'da tamamlamıştır. Göksan, ayrıca Centre National d'Enseignement Touristiques'de turizm stajını tamamlamış ve bir süre Fransa'da araştırma görevlisi olarak çalışmıştır.

⁹ Toskay (1978) tarafından hazırlanan "Turizm Olayına Genel Bakış" kitabı, daha çok Alman araştırmacı ve akademisyenleri referans gösteren bir çalışmadır. Kitapta, Fransa ve İsviçre kaynaklı yazarlardan da yararlanılmıştır.

araştırmacıların sayısı artmaktadır. Bunun da en temel nedeni, son yıllarda ABD’deki turizm araştırmalarının doğrudan etkisinin daha fazla görülmeye başlanmasıdır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, geçmiş Cumhuriyet’in ilanını izleyen dönemlere kadar uzanan akademik turizm literatürünün gelişim sürecini, yazılı kaynaklarını, bu kaynağın oluşmasına katkıda bulunan araştırmacı ve akademisyenleri ana başlıklar halinde ortaya koymaktır. Son yıllarda, turizm ve ilgili alanlarında Türkiye’de önemli gelişmelerin yaşanmakta olduğu gözlenmektedir. Orta öğretim ve yüksek öğretim düzeyinde pek çok örgün eğitim kurumu ve programı açılmasının yanı sıra, turizm literatürünün kaynaklarını oluşturan konularda da kayda değer önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Bununla birlikte, geçmiş dönemlerde bu alana katkıda bulunmuş kişi, kurum ve kuruluşlar ile akademik turizm literatürünün gelişme süreci hakkında hemen hiçbir çalışmanın yapılmamış olduğu gözlenmektedir. Son dönemin araştırmacı ve akademisyenlerine Türkiye akademik turizm tarihini, bu alana katkıda bulunan kişi, kurum ve kuruluşlar ile geçirilen aşamaların tanıtılması, çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Çalışma kapsamında, turizm literatürünün gelişim çizgisi, buna etkide bulunan faktörlere ilişkin açıklamalar, dış faktörlerden ziyade iç faktörler ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Bir başka deyişle, Türkiye’de akademik turizm literatürünün gelişmesine etkide bulunan dış faktörler arasında, ülkede turizm sektörü ve bu sektörde yaşanan gelişmeler başı çekmektedir. Elbette ki, Türkiye’de akademik turizm araştırmalarının gelişmesinde, dış faktörlerin yadsınamaz birebir etkisi vardır. Bu çalışma kapsamında, akademik turizm literatürünü oluşturan “iç faktörler”in gelişme çizgisi ve bugün varılan nokta inceleme konusu olarak seçilmiştir. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı, akademik turizm literatürünün gelişmesinde dış faktörlerin rolünün incelenmesi olmadığı için, bu faktörlerin etkisi araştırılmamıştır. Dış faktörler ile akademik turizm literatürü arasındaki ilişki, bir başka yazının konusunu oluşturacak kadar geniş bir inceleme alanına sahiptir.

Literatür Taraması

Belirli bir alandaki literatürü incelemeyi amaçlayan çalışmalarda, bütün literatür kaynaklarını topluca incelemek yerine, ayrı ayrı analiz edilmesi tercih edilmektedir. İlgili literatürde bu türe

giren araştırmalar, daha çok dergilerde yayımlanan makaleler üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Yönetim alanında akademik ve diğer kurumların dergilere katkılarını inceleyen bir çalışma, Goodall ve Westing (1972) tarafından gerçekleştirilmiştir. Özer (1972), "SBF Dergisi'nde İktisadi Araştırmalar: 1960-71" başlığını taşıyan bir çalışma yapmıştır. İnönü (1975), Cumhuriyet Dönemi'nde temel bilimlerdeki araştırmaya dayalı çalışmalarının nasıl geliştiğini genel çizgileriyle gösterecek bir tabloyu meydana çıkarmayı ve bu arada Türkiye'nin son yarım yüzyılda temel bilimlere yaptığı başlıca katkıları ortaya koymayı amaçlamıştır. Berkman ve Kozan (1979) tarafından Amme İdaresi Dergisi'nde yayımlanan makaleler üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada ise, adı geçen dergide 1968-1977 yılları arasında yayımlanan yazılar incelenmiştir. Yine, Berkman (1987) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada da, konu, Amme İdaresi Dergisi'nde yayımlanan makalelerdir. Üsdiken ve Pasadeos (1992a), gerçekleştirdikleri çalışmalarında konu olarak, işletmecilik alanında Türkiye'de son onbeş yıldır kesintisiz yayımlanan Amme İdaresi Dergisi, Eskişehir İİBF Dergisi, İ.Ü. İşletme Dergisi ve ODTÜ Gelişim Dergisi'ndeki yönetim konulu makaleleri almışlardır. Yine, Üsdiken ve Pasadeos'un (1992b) bir diğer çalışması, "Türkiye'de Yayınlanan Yönetimle İlgili Makalelerdeki Atıflar Üzerine Bir İnceleme" başlığını taşımaktadır. Üsdiken ve Pasadeos, bu çalışmalarında "atıf analizi" yapmışlardır. Üsdiken ve Pasadeos (1993) tarafından gerçekleştirilen bir başka araştırma, "Türkiye'de Örgütler ve Yönetim Yazını" başlığını taşımaktadır. Yıldırım (1993), Amme İdaresi Dergisi'nde yayımlanan yazıları konu alan bir çalışma yapmıştır. Dener ve Atasagun (1985) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise, Journal of Economic Literature'de yayımlanan iktisadi makalelerin alt konulara dağılımı analiz edilmiştir. Perry ve Kraemer (1986), 1975-1984 yılları arasında Public Administration Review'de yayımlanan makaleleri yöntem bilim açısından incelemeye tabi tutmuşlardır. Dener'in diğer bir çalışması da (1990), Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi'nde yayımlanan "Onuncu Sayısında Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi ve Denetimli Permüte Başlık İndeksi" başlığını taşımaktadır. Kayar (1994), "Cumhuriyet Dönemi (1928-1994) Tıp Dergileri'nin Kısaltılmış İsim İndeksi ve Analizi" başlığını taşıyan çalışmasında sözü edilen dönemde yayımlanan tıp dergileri ve hazırlamış olduğu isim indeksi üzerinde bazı değerlendirmeler yapmıştır. Yılmaz (1997) çalışmasında, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'nde 1974-1997 yılları arasında hazırlanan tezleri, nicelik ve konusal dağılımlar açısından irdelemiştir.

Bu alanda gerçekleştirilen diğer çalışmalar ise, şunlardır: Kazancıgil ve Solok (1981), Dinç (1989), Akçiçek ve Kayar (1992), İrgil

ve İrgil (1993), Küyük (1996), Tonta ve İlhan (1997), Tonta (1999), Özen ve Özgür (1999), Özen (1999), Toksöz (2000).

Turizm alanında ise, Chrichton (1978), Dissertation Abstracts International’ın 36-38. sayılarında yer alan turizm ve ilgili alanlarında hazırlanmış 122 doktora tezini incelemiştir. Pizam ve Elanjikal (1982) ise, 1976-1980 yılları arasında Dissertation Abstracts International’da yer alan turizmle ilgili 65 tez üzerine bir araştırma yürütmüşlerdir. Jafari ve Aaser (1988), ABD ve Kanada’daki üniversitelerde turizm ve yakın alanlarında, 1962-1987 yılları arasında hazırlanmış doktora tezleri üzerine bir inceleme gerçekleştirmişlerdir. Kozak (1994a), turizm tezleri üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında, 1963-1992 yılları arasında Türkiye’de yüksek lisans ve doktora düzeylerinde hazırlanmış tezleri bazı parametrelere göre değerlendirmiş ve inceleme konusu olan dönemde Türkiye’de turizm araştırmalarının gelişme yönü, içeriği ve şekli konularında birtakım değerlendirmeler elde etmiştir. Kozak (1994b), *“Anatolia Dergisi’nde Yayımlanan Yazılar Üzerine Bir İnceleme”* başlığını taşıyan çalışmasında, 1990-1994 yılları arasında Anatolia Dergisi’nde yayımlanan yazıları çeşitli değişkenlere göre analiz etmiştir. Goeldner (1994), dünya genelindeki turizm ve seyahat enformasyon kaynaklarını derlediği çalışmasında *“indeks servislerini”, “bibliyografya türü çalışmaları”, “dokümantasyon merkezlerini”, “sürelili yayınları”, “yıllık başvuru kaynağı”* gibi birincil kaynakları incelemiştir. Kozak (1995a), *“Türkiye’de Yayımlanan Turizm Konulu Makaleler Üzerine Bir İnceleme”* başlığını taşıyan çalışmasında ise, 1979-1994 yılları arasında Türkiye’de turizm konulu yayımlanmış makaleleri incelemiştir. Yazar, çalışmasında birtakım değişkenlerin analiz bulgularından yola çıkarak, Türkiye’deki turizm araştırmaları konusunda çeşitli değerlendirmeler yapmıştır. Kozak (1997a) Ulusal Turizm Kongreleri’nde sunulan bildirileri incelediği çalışmasında, 1990-1996 yılları arasında (1994 yılı hariç) sunulan bildirileri çeşitli değişkenlere göre analiz etmiştir. Kozak (1999b), dünya genelinde turizm, rekreasyon ve boş zamanların değerlendirilmesi (leisure) alanlarında yayımlanan akademik dergileri incelemiştir. Öte yandan, son yıllarda internetin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte, sanal ortamda hazırlanan turizm literatürü kaynaklarını tanıtmaya yönelik pek çok çalışma bulunmaktadır. Söz konusu çalışmaların, daha çok dergilere ait sitelere link verme şeklinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, turizm literatürü kaynaklarını tanıtmayı amaçlayan siteler de bulunmaktadır.¹⁰

¹⁰ Daha çok akademik dergilere, makalelere ve başvuru kaynaklarına link verilerek hazırlanan bu tür sitelerle ilgili aşağıda bazı örnekler bulunmaktadır:

<http://omni.cc.purdue.edu/~alltson/journals.htm>,

İnceleme Yöntemi

Türkiye’de, turizm literatürünü konu almış (bibliyografya türü¹¹ çalışma hariç) şimdiye hiçbir çalışma kadar yapılmamıştır. Betimleyici nitelikte olan bu çalışmada tek başına bir araştırma sonucuna dayanılmamakta; bu alanda daha önce yapılmış çalışmaların verilerinden yararlanılarak, Türkiye’deki turizm literatürüne genel bakış yapılmaktadır. Yararlanılan bulguların önemli bir bölümü, bu satırların yazarı tarafından daha önce gerçekleştirilmiş olan araştırmalardan elde edilmiştir. Söz konusu araştırmaların neler olduğu kaynakça kısmında görülebilir.

Turizm literatürünün gelişmesinde etkili olan ve “içsel faktörler” şeklinde nitelendirilen unsurlar, bu çalışma kapsamında “birincil faktörler” ve “ikincil faktörler” olmak üzere iki aşamada incelemeye tabi tutulacaktır. Birincil faktörler olarak; tezler, makaleler, kitaplar, başvuru kaynakları, istatistikler ve araştırmalar; ikincil faktörler olarak da, dergiler, akademik eğitim programları, kongre, sempozyum vb. toplantılar incelemeye alınmıştır.

Birincil Faktörler

Birincil faktörler kapsamında kitaplar, makale ve bildiriler, tezler, istatistik ve araştırmalar ile başvuru kaynaklarına ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır.

-
- <http://www.vu.edu.au/library/infolink/business/tourismweb.htm>,
<http://www.shs.strath.ac.uk/verginis/hhm5/interest.htm>,
<http://www.waksberg.com/research.htm>,
<http://www.uib.es/secc6/biblioteca/hemeroteca/taules/1a.htm>,
<http://www.est.vsnnet.ch/cddoc/>,
http://scout18.cs.wisc.edu/sosig_mirror/roads/subject-listing/World-cat/tourism.html,
<http://info.lib.uh.edu/indexes/hosp.htm>,
<http://idun.unl.ac.uk/~hxazscarrom/>,
<http://www.tourismstatistics.com/>,
<http://www.geocities.com/Paris/9842/impref1.html>,
<http://www.geocities.com/CollegePark/Theater/6277/Turismo/linksturismo.htm>,
<http://www.unbsj.ca/library/subject/tour.htm>,
<http://www.cranfield.ac.uk/public/gpr/pr947884/tourism.htm>,
<http://www.geog.mcgill.ca/interdis/mtrghome.html>,
<http://www.hospitalitynet.org/>.

¹¹ Aġaoġlu, B. (1985a), *Sistematik Türkiye Turizm İşletmeciliği Bibliyografyası (1929-1984)*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları.

Kitaplar

Türkiye’de turizm literatürünün gelişiminde kitaplar ayrı bir öneme sahiptir. Zira, 1945-2000 yılları arasında yayımlanan turizmle ilgili kitaplar incelendiğinde, Türkiye’de turizm literatürünün gelişme evreleri hakkında önemli bulgular elde etmek mümkün görünmektedir. 1945-1980 döneminde yayımlanan kitaplar, genel olarak turizme giriş niteliğinde, konulara makro içerikte yaklaşan, bu alanla ilgili temel bazı bilgileri vermeyi amaçlayan yayınlardır.¹² 1980-1990 döneminde yayımlanan kitapların biraz daha ayrıntıya inen çalışmalar olduğu gözlenmektedir.¹³ 1980’li yıllara kadar turizmle ilgili daha çok genel bilgileri vermeyi amaçlayan kitaplar yayımlanırken, bu tarihten sonra turizmin alt sektörleri olan seyahat acenteciliği, otel işletmeciliği ve yiyecek-içecek işletmeciliği alanlarında hazırlanan kitapların yoğunlaşmaya başladığı görülmektedir. 1990 yılından sonra ise, kitapların mikro konuları içermesi ile ilgili eğilim hızlanarak devam etmiştir. Bu dönemde, önbüro, kat hizmetleri, bar hizmetleri, mutfak, muhasebe, dış tanıtım, animasyon, turizm rehberliği, tur planlama gibi konular ön plana çıkmıştır.

Makaleler ve Bildiriler

Türkiye’de “makale” içeriğindeki yazılar, yoğun olarak 1979 yılında ilk sayısı yayımlanan “*Turizm İşletmeciliği Dergisi*”nde yayımlanmaya başlamıştır. Bu tarihten önceki dönemlerde de makale türünde yazılar yayımlanmış olsa da, bu tür yayınların modern içerikteki makalelerden önemli farklılıklar taşıdıkları, daha çok gazetelerdeki köşe yazılarına benzedikleri görülmektedir. Turizm İşletmeciliği Dergisi ile birlikte, turizm alanında yayımlanan makale sayısında önemli artışlar kaydedilmeye başlanmıştır. 1979-1994 yılları arasında kapsayan bir çalışmada (Kozak 1995a), söz konusu dönemde hazırlanan makalelerin % 16,9’unun 1979-1984, % 23,4’ünün 1985-1989, % 57,7’sinin ise, 1990-1994 yılları arasında yayımlandığı ortaya çıkarılmıştır. Turizm İşletmeciliği Dergisi’nin 1979-1983 yılları arasında yayımlanan sayıları üzerinde gerçekleştirilen incelemede (İçöz ve Kozak 1999), yayımlanan makalelerin konularının “*turizm ekonomisi*”,

¹² Bu kitaplara örnek olarak; S. Çoruh, T. Akoğlu, Ç. Gülersoy, S. Ergün, H. Olalı, E. Göksan’a ait olanlar verilebilir.

¹³ Sağcan (1986) “Rekreasyon ve Turizm” konulu bir kitap hazırlamıştır. Ancak yazarın çalışmasında getirdiği yaklaşım biçimi fazla kabul görmemiştir. Yine, aynı şekilde Bayer de (1984), Enerji Bakanlığı yayınları arasında “Rekreasyon” başlıklı bir kitap yayımlamıştır. Öte yandan, Tezcan (1977) tarafından hazırlanan “Boş Zamanlar Sosyolojisi” başlığını taşıyan kitap, turizm ile boş zaman kavramları arasındaki yakın ilgiye dikkat çekmesinden dolayı önemli bir çalışmadır. Doğan’ın (1987) kaleme aldığı “Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri” kitabı ve içerdiği konular, turizm disiplininin tanımlanmasında yararlı, nitelikli ve özgün bir çalışmadır. Bütün bunlar uzun bir süre turizm disiplininin operasyonel tanımlanmasına yönelik marjinal özgün çalışmalar olarak kalmışlardır.

"turizmin çeşitleri ve çeşitlendirilmesi", "turizmin sosyal etkileri" üzerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Araştırmaya dayalı yazıların oranı % 5,6 iken, makalelerin daha çok "yardımcı doçent", "doçent", "doktor" ve "profesör" ünvanlı yazarlar tarafından kaleme alındığı öğrenilmiştir. Dergilerde yayımlanan makaleler üzerinde yürütülen diğer bir çalışmada ise (Kozak 1996b), Anatolia Dergisi'nde 1990-1994 yılları arasında yayımlanan makaleler incelenmiştir. Söz konusu çalışmada, dergide yayımlanan makalelerin "turizm pazarlaması", "konaklama işletmeciliği", "turizm ve çevre" konuları üzerinde yoğunlaştığı ortaya çıkarılmıştır. Ulusal Turizm Kongresi'nin 1990-1996 yılları arasındaki (1993 yılı hariç) toplantılarında sunulan bildiriler üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada ise (Kozak 1997a), bildirilerin "turizm pazarlaması", "turizm tanıtımı", "turizmin fiziksel etkileri" ve "turizm eğitimi ve öğretimi" konularında yoğunlaştığı anlaşılmıştır. Aynı araştırmada sunulan bildirilerin yoğunluklu olarak, "profesör" ve "doçent" ünvanını taşıyan akademisyenlere ait ve bildirilerin % 34,9'unun, "araştırmaya dayalı" çalışmalar olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Araştırma bulgularından da anlaşılacağı üzere, Türkiye'de turizm konulu makaleler kavramsal temelli çalışmalar olup, çoğunlukla genel konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, son yıllarda araştırmaya dayalı çalışma yapmaya istekli araştırmacı sayısında artış kaydedilmektedir. Makalelerin içeriklerinde ise mikro konuların giderek arttığı gözlenmektedir.

Tezler

Türkiye'de turizmle ilgili ilk tez, 1952 yılında hazırlanmıştır (Kozak 1996a, 1999c). Turizm alanında hazırlanan tezler onar yıllık dilimlerle analiz edildiğinde; 1960-1970 yılları arasında 33 tez (% 3,4), 1971-1980 döneminde 106 tez (% 10,8), 1981-1990'da 481 tez (% 48,0) ve 1991-1995 yılları arasında ise, 359 tez (% 36,6) hazırlanmıştır (Kozak 1999c).

Konuları itibariyle tezler, daha çok "turizm mimarisi" konusunda yoğunlaşmaktadır (% 14,3). İkinci sırada, "turizm ekonomisi" konulu tezler izlemektedir (% 14,0). Tezlerin diğer konular bazındaki dağılımı ise şu şekilde tespit edilmiştir: "Turizmin çeşitleri" (% 7,7), "turizm çekicilikleri ve envanteri" (% 7,5), "turizm pazarlaması" (% 6,6), "turizm planlaması" (% 5,7), "turizm ulaştırması" (% 4,8), "turizm muhasebesi-finance" (% 4,6), "turizmde rekreasyon" (% 4,6), "turizm işletmelerinin yönetimi ve organizasyonu" (% 3,7), "turizmin fiziksel etkileri" (% 3,5), "turizm işletmelerinde personel yönetimi" (% 3,3) ve "turizm tanıtımı" (% 3,3), "seyahat acenteleri ve tur operatörlüğü", (% 3,0), "turizm eğitimi ve öğretimi" (% 2,6), "turizm işletmelerinin fizibilite etüdü" (% 2,0) (Kozak 1999c).

Türkiye'de turizm alanında hazırlanan tezler; içerdikleri konular, araştırma tasarımı, veri toplama ve veri analiz uygulaması gibi değişkenler bakımından incelendiğinde beş dönem halinde farklılaşma göstermektedir. İlk farklılaşma dönemi, 1969-1970 yıllarında yaşanmıştır. 1976-1978 yılları da, farklılaştırma yaratan bir dönem olarak dikkati çekmektedir. Buradaki farklılaşma, daha ziyade tezlerin akademik düzeyinden kaynaklanmaktadır. Zira, 1969-1970 döneminde turizm alanında yüksek lisans derecelerini alanlar, bu yıllarda doktora tezlerini bitirmişlerdir. Tezlerde üçüncü farklılaşmanın yaşandığı dönem 1984 yılında başlamıştır. Bu farklılaştırmanın nedeni ise, Hacettepe Üniversitesi bünyesinde 1981 yılında faaliyetine başlayan 'Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı'nın 1984 yılından itibaren ilk mezunlarını vermeye başlamasıdır. Bu program bünyesinde hazırlanan tezler incelendiğinde, önceki dönemlerde çeşitli üniversitelerde hazırlananlardan önemli farklılaşmalar¹⁴ taşıdıkları görülmektedir. Dördüncü farklılaştırma dönemi, 1990-1992 yılları arasına tekabül etmektedir. Bu dönemin ön plana çıkmasının nedenleri arasında, İstanbul Üniversitesi'nde çok fazla sayıda tezin kabul edilmeye başlanması yanı sıra, Gazi Üniversitesi bünyesinde yüksek lisans ve Dokuz Eylül Üniversitesi bünyesinde ise, hem yüksek lisans hem de doktora düzeyinde turizm işletmeciliği dalında programların açılmaya ve mezun vermeye başlaması bulunmaktadır (Kozak 1999c). Beşinci farklılaşma dönemi, 1995 yılı sonrasında yaşanmıştır. Bu dönemi öne çıkaran nedenler arasında, Anadolu, Akdeniz, Adnan Menderes, Balıkesir, Atatürk, Mersin üniversitelerinin bünyesinde turizm işletmeciliği dalında lisansüstü programların açılması ve mezun vermeye başlanmasıdır. (Kozak 1997b). 1984-1997 yıllarını kapsayan dönemde farklılaşma yaratan nedenler arasında, programların sayıca artması ve dolayısıyla mezun öğrenci sayısındaki artış belirleyici faktör olmuştur. Öte yandan, Yıldız Teknik Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesinde, 1960'lı yıllardan bu yana "turizm mimarisi", "şehir ve bölge planlama", "peyzaj mimarlığı" alanlarında çok sayıda yüksek lisans ve doktora düzeylerinde tez hazırlanmıştır.

Başvuru Kaynakları

Diğer pek çok alanda olduğu gibi turizm ve ilgili alanlarında da, başvuru kaynağı türündeki çalışmaların bu alanda ileri gitmiş ülkelere

¹⁴ Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı'nda hazırlanan tezlerin, genel olarak içerdikleri konular, araştırma metodolojisi, kullanılan istatistik karar verme teknikleri ve diğer bilim dalları arasında bağlantılar kurma gibi başlıklarda farklılıklar taşıdığı görülmektedir. Öte yandan, 1991 yılına kadar kayıt yaptırılanlar arasında mesleki ve bürokratik deneyimlerden sonra yüksek lisans çalışmalarına devam edenlerin çoğunluğu oluşturması dolayısıyla, söz konusu dönemde programın daha çok "Tezli MBA" şeklinde tanımlanabilecek bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

göre yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'de turizmle ilgili alanlarda hazırlanan başvuru kaynağı türündeki çalışmalar bibliyografya, indeks türü yayınlar ile sözlüklerden oluşmaktadır.

Bibliyografyalar, bilindiği üzere, genel başvuru kaynaklarının bir türü olarak araştırmalar sırasında ortaya çıkan gereksinimlerin giderilmesini, birtakım araçlarla kolaylaştırma düşüncesinin pratikteki araçlarından birisidir (Ağaoğlu 1985a). Türkiye'de turizm içerikli derlenen bibliyografyalar arasında Ağaoğlu'na (1985a) ait bir çalışmanın önemli bir yeri bulunmaktadır. Ağaoğlu'nun hazırlanmış, ancak basımı gerçekleştirilememiş çalışmaları da bulunmaktadır (Ağaoğlu 1995).¹⁵ Bu alanda hazırlanmış diğer bibliyografya

¹⁵ Türkiye'de turizm alanında bibliyografya derleme çalışmalarına büyük emeği geçmiş olan Bülent Ağaoğlu'nun hazırlanmış olduğu, ancak yayımlanma olanağı bulamayan çalışmaların listesi aşağıda yer almaktadır. Söz konusu çalışmalar, Bülent Ağaoğlu'nun özel koleksiyonunda yer almaktadır: 1) İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde Yapılan Turizm Tezleri, İst. 11y. Dk. (38 künye); 2) Türkiye Otel Bibliyografyası, 1929 - 1981 (kitaplar) - İst. 30s. Dk. (189 Künye); 3) Türkiye Otel Kaynakçası Denemesi 1929 - 1981 - İst. 72y. Dk. (266 Künye); 4) Türkiye Seyahatnameler ve Seyyahlar Bibliyografyası. (*) - İst. 805 Fiş.; 5) Kervansaray, Han, Kale ve Hisarlar Hakkında Bibliyografya. (*) - İst. 40y. El Yazması. (360 Künye); 6) Turizm Reklamcılığı Bibliyografyası. - İst. 12y. El Yazması. (Turizm Reklamcılığı Yayınları 15. Genel Olarak "Reklamcılık" 65 Künye); 7) Türkiye Kıyı Bibliyografyası. İst. 14y. Dk. (106 Künye); 8) 1929 Yılından 1980 Yılına Dek Turizm İle İlgili Olarak Yayımlanan Dergiler, Bültenler, Gazeteler, Yıllıklar. - İst. 12y. Dk. (169 Künye); 9) Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nde Bulunan "Rekreasyon" Konulu Kitaplar - İst. 4y. Dk. (33 Künye); 10) Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampusü Kütüphanesi'nde Bulunan "Boş Zaman" ve "Rekreasyon" Konulu Kitaplar. - 2y. Dk. (16 Künye); 11) Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampusü Kütüphanesi'nde Bulunan Turizm Kitapları (Ağustos 1983 itibarıyla). - İst. 9y. Dk. (96 Künye); 12) Turizm-Çevre İlişkileri Konusunda Bir Bibliyografya Denemesi - İst. 4y. Dk. (16 Künye); 13) Türkiye Boş Zaman Bibliyografyası. (*). İst. 5y. Dk. (50 Künye); 14) Türkiye Kaplıca Kaynakçası. (*) - İst. 51y. Dk. (405 Künye); 15) Türkiye Rekreasyon Bibliyografyası. (*). İst. 9y. Dk. (90 Künye) P; 16) Türkiye'de Seyahat İşletmeleri (Seyahat Acenteleri ve Tur Operatörleri) Hakkında Yayımlanmış Eserler Kaynakçası. - İst. 13y. Dk. (147 Künye); 17) Boğaziçi Bibliyografyası, Ön Çalışma: 1. (*)- İst. 211y. Dk. (2574 Künye); 18) Çubuklu Hıdiv Kasrı Restorasyonu Dolayısıyla Çubuklu Bibliyografyası.- (*) İst. 3y. Dk. (19 Künye); 19) Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi Hakkında Bibliyografya Denemesi, TÜRSAB, No. 25, Ekim 1984, 16.S. (14 Künye); 20) Seçmeli Türkiye Turizm Politikası Bibliyografyası - TÜRSAB. No. 23. Ağustos 1984. 12-13ss. (33 Künye); 21) Seçmeli Türkiye Turizm Ulaştırması Bibliyografyası - İst. 5y. Dk. (39 Künye); 22) Turizm İşletmeleri Muhasebesi İle İlgili Yayınlar (Türkiye) - İst. 5y Dk. (21 Künye); 23) Turizm İşletmelerinde Servis Bibliyografyası - İst. 4y. Dk. (31 Künye); 24) Türkiye Bankacılık ve Turizm Bibliyografyası - TÜRSAB. No. 24, Eylül 1984, 12-13ss. (33 Künye); 25) Türkiye Turizm Bibliyografyası, 1929 - 1983 - İst. 9849 Fiş.; 26) Türkiye Turizm Süreli Yayınları Bibliyografyası, 1929 - 1984 - İst. 210 Fiş.; 27) Sistemantik Türkiye Turizm İşletmeciliği Bibliyografyası 1929 - 1984 - İst.: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu. XII İ 274s. (2683 Künye); 28) Türkiye'de Turizm İşletmeciliği ve İlgili Konuları Hakkında Yayımlanmış Eserlere Dair Bir Bibliyografya Araştırması - (Bilim Uzmanlığı Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Programı) - Ank. III İ 148y. Dk. (1983 Künye); 29) Türkiye Ekonomi ve İşletmecilik Süreli Yayınların Bibliyografyası. 1929-1986. (*)- İst. 1805 Fiş.Ye); 30) Türkiye Sosyal Turizm Bibliyografyası. İst. 5y. Dk. (56 Künye), 31) Türkiye Turizm Tezleri Bibliyografyası. 1963 - 1985. - İst. 22y. Dk. (177 Künye); 32) Türkiye Milli Parklar Bibliyografyası. 1953-1986. - İst. 20y. Dk. (221 Künye); 33) Türkiye Ulaştırma Bibliyografyası Denemesi. (*) - İst. 15y. Dk. (189 Künye); 34) Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Bibliyografyası, 1972-1988. - İst. 6y. Dk. (72 Künye); 35) Türkiye Seyahat Acentaları Bibliyografyası, 1947-1988. - İst. 88y. Dk. (955 Künye); 36) Türkiye Turizm ve Bilgisayar Bibliyografyası. - İst. 4y. Dk. (37 Künye); 37) Türkiye'de Yabancı Ziyaretçiler Bibliyografyası -

çalışmaları arasında¹⁶; “Turizm Bibliyografyası (Açıklamalı)” (Hzl. Ş. Özpolat), “Turizm Konusunda Bilimsel Araştırmalar ve Diğer Yayınlar Bibliyografyası (Almanya, Avusturya, İsviçre, WTO)”, “Turizm Bibliyografyası, 1970-1980” (Kültür ve Turizm Bakanlığı Kitaplık Müdürlüğü), “T.C. Turizm Bankası A.Ş. Kütüphanesi Yayın Kataloğu (Tarihsiz)” “Türkiye Turizm Tezleri Bibliyografyası, 1982-1995” (N. Kozak), “TUGEV Dokümantasyon Merkezi Yayın Kataloğu” (TUGEV) bulunmaktadır.

Şimdiye kadar hazırlanmış indeks türünde üç çalışmaya rastlanmıştır. Bunlardan ilki, 1988 yılında yayınına son verilen “T.C. Turizm Bankası A.Ş. Duyuru Listesi”dir.¹⁷ Bülten, 1982-1988 yılları arasında yayımlanmıştır. T.C. Turizm Bankası A.Ş. kütüphanesine ulaşan kitap, dergi, tez vb. yayınların bibliyografik künyelerinin yanı sıra, dergilerdeki makaleler ile gazetelerde yer alan turizmle ilgili yazıların bibliyografik künyelerine sistematik biçimde yer verilmiştir (Kozak 1996b). Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV) tarafından yayımlanan “TUGEV Yayın Duyuru ve Makale Tarama Listesi”nde¹⁸ TUGEV Dokümantasyon Merkezi’ne ulaşan kitap, dergi, tez vb. yayınlar ile makalelerin bibliyografik künyelerine yer verilmektedir. Yayınına ara verilen, ancak 2000 yılının ortalarında yeniden hazırlanması düşünülen bir diğer yayın da, “Turizm Bakanlığı Kütüphanesi Duyuru Listesi”dir.¹⁹ Bu yayın da, Turizm Bakanlığı

İst. 2y. Dk. (12 Künye); 38) TÜRSAB Dergisi İndeksi. Sayı: 1-131. İst. Bilgisayara Depolanmış 2080 Künye.

¹⁶ Diğer başvuru kaynakları ise, şunlardır: “T.C. Turizm Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü Kütüphane Kataloğu”, Catalog: Hotels in Turkey -1988-1989” (1989), “Hotel Guide” (1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000), “Tanıtma Bibliyografyası” (1986), “TUGEV Dokümantasyon Merkezi’nde Bulunan Yayınlar ve Eğitim Araçları”, “TUGEV Dokümantasyon Merkezi Yayın Kataloğu” (1989), “Turizm Endüstrisi Kataloğu” (1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000), “Avrupa Otel Rehberi” (1992), “Türkiye’de Turizm Eğitim Kurumları Rehberi” (1992), “Türkiye Turizm ve Tatil Rehberi” (1993), “TUGEV Dokümantasyon Merkezi Yayın Kataloğu, Sayı: 2” (1994), “Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm Kitaplığı Toplu Yayın Kataloğu” (1986), “Türk Turizm Sektörü Rehberi” (1992, 1994, 1995), “Türkiye Turizm Eğitim Kurumları Rehberi-1997” (1998), “Türkiye Turizm Eğitim Programları Rehberi” (1999)

¹⁷ Söz konusu “Duyuru Listesi”, hazırlandığı dönem itibarıyla olduğu kadar, günümüz için de, nitelikli bir çalışmadır. Gerek sınıflandırma düzeni ve yer alan eserlerin bu düzene uygunluğu gerekse o dönem itibarıyla yayımlanan pek çok yayını içermesi dolayısıyla, bugün bile araştırmacıların yararlandığı bir yayın konumundadır.

¹⁸ Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV) Dokümantasyon Merkezi bünyesinde 1990 yılının başından bu yana hazırlanan Liste, bu alanda Türkiye’de en uzun yayımlanan indeks türü yayındır. Liste, sınırlı sayıda basılmakta ve turizm ve ilgili alanlarındaki akademik kurumlara ve akademisyenlere ücretsiz gönderilmektedir.

¹⁹ Turizm Bakanlığı Dokümantasyon Merkezi’ne ulaşan yayınların indekslendiği çalışmanın, 2000 yılının ortalarından itibaren, hem basılmış olarak hem de internet ortamında okuyuculara sunulması ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Kütüphanesi’ne ulaşan yayınların ve makalelerin bibliyografik künyelerine yer verilecektir..

Bu çalışmaların yanında, turizm sözlükleri de hazırlanmıştır. Turizm sözlüklerinin ilk örnekleri, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı (1965) ve Akoğlu’na (1968) aittir. Turizm Bakanlığı (1999) bünyesinde oluşturulan bir ekip tarafından hazırlanan “*Turizm Kavramları Sözlüğü*”²⁰, şimdiye kadar bu alanda oluşturulan en kapsamlı ve en ciddi çalışmadır. Bunların dışında, Turizm Bakanlığı ve özel kişiler tarafından hazırlanmış turizm kavramları sözlükleri de bulunmaktadır.²¹

Termalizm alanında ise, Maden Tetkik Arama Enstitüsü ile İstanbul Üniversitesi Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji Kürsüsü’nün 1975-1976 yıllarında birlikte hazırlamış oldukları beş ciltten oluşan “*Türkiye Maden Suları*” başlıklı çalışma, bu alanda araştırma yapanların başvuru kaynağı durumundadır.

“Başvuru Kaynakları” başlığı altında, Türkiye’de turizm ve ilgili alanlarında faaliyet gösteren dokümantasyon merkezleri ile kütüphaneler hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Bu alanda, Türkiye’deki en eski ihtisas kütüphanesi, T.C. Turizm Bankası A.Ş. tarafından oluşturulmuştur.²² İçinde bulunduğumuz dönemde okuyucularına hizmet veren turizmle ilgili dokümantasyon merkezleri arasında, Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı bünyesindeki dokümantasyon merkezi, Turizm Bakanlığı Kütüphanesi, Boğaziçi Üniversitesi Turizm Araştırma ve Uygulama Merkezi Dokümantasyon Merkezi sayılabilir. Bunların dışında, turizm programı olan bazı üniversitelerin²³ merkez kütüphanelerinde turizmle ilgili yayınlar

²⁰ Turizm Bakanlığı bünyesinde oluşturulan bir komisyon tarafından hazırlanan sözlükte, turizm ile ilgili kavramların Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerinde ayrı ayrı karşılıkları yer almaktadır.

²¹ Bu sözlükler şunlardır: Turizm ve Tanıtma Bakanlığı (1965), *Uluslararası Turizm Sözlüğü*. Ankara; İ Aydın (1990), *Açıklamalı Turizm Terimleri Sözlüğü*. Aydın: Coşkun Matbaacılık; İ. Bakar (1996), *Turizm Sözlüğü*. İstanbul: Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yayınları; Turizm Bakanlığı (1977), *Dictionary for Hotels and Restaurants English-Turkish*. Ankara; Turizm Bakanlığı (1997), *Dictionnaire pour L’Hotellerie et la Restauration Francais-Turc*, Ankara; Turizm Bakanlığı (1997), *Wörtererbuch für Hotellerie und Gastronomie Deutch-Türkisch*, Ankara; F. Şahinöz (Tarihsiz), *Ticaret ve Turizm Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TUBİTAY Yayınları.

²² 1974 yılında kurulan T.C. Turizm Bankası A.Ş. Kütüphanesi, Banka’nın 1989 yılında kapanmasının ardından Türkiye Kalkınma Bankası’na devredilmiştir. Bünyesinde binlerce kitap olan Kütüphane, bir yıl gibi kısa bir sürede koleksiyonundaki turizmle ilgili kitapların % 90’ını kaybetmiştir. Kütüphane’nin kitapları, konunun uzmanı olmayan birkaç görevli tarafından SEKA fabrikalarına yeniden kağıt haline getirilmek üzere gönderilmiştir. Aynı durumla bazı dönemlerde Turizm Kütüphanesi de karşılaşmıştır.

²³ Özellikle Bilkent Üniversitesi Doğu Kampusü Kütüphanesi turizm ve ilgili alanlarındaki kitap ve dergiler bakımından Türkiye ölçeğinde zengin bir merkezdir. Kütüphanelerinde turizm ve ilgili alanlarında kitap ve doküman bulunduran üniversiteleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Adnan Menderes Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Balıkesir

bulunmaktadır. Ancak, koleksiyonlarındaki yayınlar bakımından birbirlerinden çok fazla değişiklik göstermemektedir. Süreli yayınlar bakımından ise, en iyi durumda olan merkez, Bilkent Üniversitesi Doğu Kampüsü Kütüphanesi’dir.

İstatistikler ve Araştırmalar

Turizm literatürü kapsamında incelenmesi gereken bir diğer kaynak da, turizm ve ilgili alanlarında derlenen istatistikler ve araştırmalardır. Türkiye’de Dünya Turizm Örgütü’nün standartlarında ve sınıflandırma düzeninde istatistik derleme çalışmaları, 1980’li yılların başında başlatılmıştır. O günlerden bu yana, her yıl Turizm Bakanlığı (1983-1989 arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı) tarafından “Turizm İstatistikleri”, “Turizm İşletme Belgeli Konaklama İstatistikleri”, “Belediye Belgeli Konaklama İstatistikleri”, “Yat İstatistikleri”, “Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri Bülteni”, “Müze Ziyaretçileri Bülteni” gibi istatistikler derlenmekte ve yayınlanmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü ise, turizm araştırmacılarına yönelik olarak “Turizm İstatistikleri”, “Ulaştırma İstatistikleri”, “Sanayi ve İşyerleri Sayımı” bünyesinde “*Ticaret, Otel, Lokanta ve Hizmet İstatistikleri*” derlemekte ve yayımlanmaktadır. (Kozak 1995b).

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Araştırma ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü tarafından 1977 yılında akademisyenlerden oluşan “*Turizm Ana Politikası Çalışmaları Grubu*” (TAP)²⁴, Türkiye’nin kısa ve uzun dönemdeki planlarının hazırlanmasına yönelik birtakım önemli çalışmalarda bulunmuştur. TAP Grubu, çalışmalarını 1981 yılına kadar devam ettirmiştir. Grup bünyesinde yürütülen bazı çalışmalar, Bakanlık bünyesinde dağıtılmak üzere teksir şeklinde çoğaltılmıştır.²⁵

Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi (bölüm kütüphanesi), Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Mersin Üniversitesi (bölüm kütüphanesi).

²⁴ Turizm, Ana Politikası Çalışmaları (TAP) Grubu, dönemin (1997 yılı) Turizm ve Tanıtma Bakanlarından İskender Cenap Ege zamanında oluşturulmuş ve Alev Coşkun, Barlas Küntay ve İlhan Evliyaoglu’nun Bakanlık yaptığı dönemlerde çalışmalarını sürdürmüştür. Ancak, TAP Grubu’nun esas itibarıyla çalışmaları, Alev Coşkun döneminde netlik kazanmış ve daha fazla önemsenmiştir. TAP Grubu, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Araştırma ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulmuştur. Grup, genel müdür İhsan Çetin ve daha sonraları Cahit Benöveni’nin eşgüdümünde, Hacettepe Üniversitesi’nden Hasan Işın Dener, Ahmet Yalnız, Cenap Erdemir, ODTÜ’den Ahmet Acar, Ahmet Alkan ve Ümit Akınç’dan oluşmuştur. TAP Grubu, 9 konu üzerinde çalışmalar yapmış ve bunlardan 8. çalışma hariç, diğerleri yayımlanmıştır. TAP Grubu, ayrıca, “1978 Ara Programı” ile “Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)”te turizm sektörü ile düzenlemeleri DPT ile koordinasyon içerisinde hazırlamıştır.

²⁵ TAP Grubu’nun çalışmaları, şunlardır: İhsan Çetin-Cahit Benöveni: “Turizm Ana Politikası: Kavramsal Tanıma Yaklaşım Önerisi” (1977), İhsan Çetin-Cahit Benöveni: “Türkiye’nin Turizm Sektörünün Genel Durumu: Amaçlar, Uygulamalar ve Öneriler” (1977), Ümit Akınç: “Turizm Ana Politikasına İlişkin Model Seçenekleri” (1978), Ahmet Yalnız: “Sosyal Fayda-Maliyet Analizleri Rasyoneli” (1978), İhsan Çetin: “Turizm Yatırımlarında Yabancı Sermaye:

Ulusal ölçekte olmak üzere gerçekleştirilen araştırmalar arasında, "Yabancı Ziyaretçi Eğilim Anketi (1965)", "Fransa Turizm Piyasası Anketi (1966)", "Turizm Eğilim Anketi (1973)", "Kitle Turizm ve Seyahat Acentaları Anketi (1975)", "Seyahat Acentaları Araştırması (1980)", "Yerli-Yabancı Eğilim Anketi (1978)", "Dış Ülkelerde Çalışan Vatandaşların Türkiye'yi Ziyaretleri Araştırması (1983)", "Hanehalkı Turizm Anketi (1983)", "İç Turizm Talep Profili Araştırması (1992-1998)", "Sosyal Turizm Araştırması (1993)", "Turizm Endüstrisi İşgücü Araştırması (1992)", "Üçüncü Yaş Turizm Araştırması (1993)" başta olmak üzere pek çok çalışma yer almaktadır (Kozak 1995b).²⁶

Öte yandan, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) tarafından 1990-2000 yılları arasında gerçekleştirilen araştırmaların, seyahat acenteciliği alanında Türkiye'deki veri eksikliğinin giderilmesine büyük katkısı olmuştur.²⁷

Bir Model Önerisi" (1978), Ahmet C. Acar : TAP Simulasyon Modeli Önerisi: Turizm Planlaması ve Politika Geliştirme Süreci İçin Bir Yaklaşım" (1978), Hasan Işın Dener: "Turizm Politikası Çalışmalarına Özgü Bir Politika Kavramının Genel Boyutları Hakkında" (1979), Cenap Erdemir: "Türkiye'de Yabancı Turist Gecelemelerinin Tahmin Modeli" (1980).

²⁶ Gerçekleştirilmiş diğer araştırmalar da, şunlardır: "Yabancı Ziyaretçi Eğilim Anketi" (1965), "Turizm İstatistikleri Bülteni" (1965, 1966), "Tourism in Turkey: West Mediterranean Project Selek Feasibility Study Economic Survey" (1969), "1971 Yılı Kamu ve Özel Sektör Turizm Yatırım ve İşletme Faaliyetleri Anket Sonuçları" (1971), "Turizm Eğilim Anketi" (1973), "Kitle Turizmi ve Seyahat Acentaları Anketi" (1975), "Yerli-Yabancı Turizm Eğilim Anketi" (1975), "Konaklama Tesisleri Envanteri" (1976), "Türk Konaklama Tesisleri Performans İfadeleri Araştırması" (1976), "Akdeniz Havzasında Turizmin Gelecekteki Durumu ile İlgili Araştırma" (1977), "İstanbul ve Yakın Çevresi Konaklama Tesisleri Araştırması" (1977), "Günübirlikçi Eğilim Anketi" (1977), "Yerli-Yabancı Eğilim Anketi" (1978), "Seyahat Acentaları Anketi" (1980), "Seyahat Acenteleri Araştırması (Tur Güzergahları)" (1980), "Belgeli Konaklama Tesisleri Anketi" (1980, Türkiye'de Otel ve Turizm Alanında Gereken İnsangücü İhtiyaç Tespiti" (1982), "Hanehalkı Turizm Eğilim Anketi" (1983), "Dış Ülkelerde Çalışan Vatandaşların Türkiye'yi Ziyaretleri Araştırması" (1983), "Otel Fiyatları Üzerine Bir Karşılaştırma" (1984), "Turizm ve Otelcilik Araştırması" (1984), "Türk Turizm Sektörü Araştırması" (1984), "İkinci Konut Envanteri" (1986), "Survey of Turkish Tourism Industry" (1987), "Türk Turizmde Nitelik Araştırması" (1987), "Turizmin Barışçıl Sonuçları Üzerine Bir Araştırma" (1988), "Türk Konaklama Endüstrisinde İnsangücü Araştırması" (1988), "Yabancı Ziyaretçiler Çıkış Anketi" (1986, 1987, 1988, 1989, 1990), "Otelcilik ve Turizm Endüstrisinde İşgücü Araştırması" (1989), "Yurtiçi Seyahat Araştırması (Ingoing)" (1990), "Yurtdışı Seyahat Araştırması (Outgoing)" (1990), "İç Turizm Talep Profili Araştırması (1992)", "Turizm Endüstrisi İşgücü Araştırması" (1992), "Otelcilik ve Turizm Endüstrisinde İşgücü Araştırması" (1992), "Dünyada ve Türkiye'de Yıllar İtibariyle Nüfus ve Üçüncü Yaş Grubunun Projeksiyonu" (1993), "İç Turizm Talep Profili Araştırması" (1993), "Yabancı Ziyaretçiler Talep Profili Araştırması" (1993), "Konaklama Sektörü Yöneticilerinin Elemanlarda Aradıkları Nitelikler" (1993), "Turizm Yatırımlarının İstihdam Yaratma Potansiyelleri" (1993), "Sosyal Turizm Araştırması" (1993), "Turizm Sektöründe İstihdamın Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme" (1993), "Üçüncü Yaş Turizmi Araştırması" (1993), "Sağlık Turizmi ve Turist Sağlığı" (1993), "Turizm Katma Değeri ve Çoğaltan Katsayısı Araştırması" (1993), "İstanbul Halkının Hizmet Sektörüne Dönük Talebi Araştırması" (1994), "Hanehalkı Turizm Araştırması" (1997).

²⁷ Türkiye Seyahat Acentaları Birliği bünyesinde AR-GE birimi tarafından veya çeşitli kişi ve kuruluşlara yaptırılan araştırmaların listesi, aşağıdaki gibidir: "Seyahat Acenteleri Araştırması", "Seyahat Acenteleri İmaj Araştırması (Ingoing)", "Yurtiçi Seyahat Araştırması", "Incoming Araştırması", "Seyahat Acenteleri Araştırması Profili", "Seyahat Acentelerinin Değerlendirmesi", "Seyahat Acenteleri İmaj Araştırması (Incoming)", "Yurtdışı Seyahat

İkincil Faktörler

Türkiye'de turizm literatürü bağlamında dikkate alınması gereken ikincil kaynaklar arasında, kongre, sempozyum, seminer ve panel türü toplantılar, akademik süreli yayınlar ile yüksek öğrenim düzeyindeki programlar bulunmaktadır.

Kongre, Sempozyum vb. Toplantılar

Kongre, sempozyum vb. toplantılar, araştırmacılar ile akademisyenlerin bir araya geldiği, fikir ve bilgi alışverişinde buldukları ortamlardır. Bu tür etkinliklere katılınması ve çalışmaların diğer araştırmacı ve akademisyenlerle tartışılması, ilgili literatürün geliştirilmesi bakımından yararlı olmaktadır. Turizm alanında, 1960'lı yılların başından bu yana, pek çok akademik içerikli toplantının düzenlendiği bilinmektedir²⁸. 1980 yılı öncesinde de birçok akademik içerikli toplantının gerçekleştirilmiş olmasına karşılık, bu alanda gözle görülür artış, 1980'li yıllarla birlikte ortaya çıkmıştır.²⁹ 1979 yılında

Araştırması", "Yurtiçi Seyahat (Ingoing) Araştırması", "Yurtdışı Seyahat (Outgoing) Araştırması", "Turizmde Euro Dönem Tüketici Şikayetlerinin Analizi", "21. Yüzyıla Doğru Avrupa Seyahat (Leisure) Pazarı", "İngiltere Seyahat Pazarı ve Türkiye'nin Pazardaki Konumu", "Türkiye'nin İç Büyük Pazarı ve Akdeniz Bölgesindeki Gelişmeler: Ulusal Turizm Yönetimi Bütçeleri ve Tanıtım Faaliyetleri", "Yurtiçi Seyahat Pazarı Talep Profili", "Association of Turkish Travel Agencies Profile", "Avrupa Seyahat Pazarında Birleşmeler ve Tekelleşmede Son Dönem Gelişmeleri", "Seyahat Acenteleri Yöneticilerinin Turizm Eğitimi Almış Olan Elemanlarda Aradıkları Nitelikler".

²⁸ Bu toplantılardan bazıları şunlardır: "Turizm Danışma Toplantıları" (1953, 1955, 1958, 1964, 1966), "Türkiye Turizm Politikası Semineri (1964)", "Türkiye'de Turizmin Geliştirilmesi Semineri" (1969), "Turizm Endüstrisinde Başarı ve Kar Seminerleri (1969)", İstanbul Üniversitesi İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü Konferansları (1973, 1978 ve 1980)", "Belediye Başkanları Bölgesel Turizm Seminerleri (1976)", "Türk Ekonomi Kurumu Turizm Semineri (1965)", "İzmir ve Çevresinin İç ve Dış Turizm Sorunları Sempozyumu", "Turizm Konferansları" (1979-1980), "Türkiye Turizm Sempozyumu" (1979), "Türk Turizminin Pazarlama Sorunları Semineri (1980)", "Türk Turizm Uzmanları Eğitim Semineri" (1980).

²⁹ Bu dönemde gerçekleştirilen toplantılardan bazıları, şunlardır: "Kapadokya Turizmi Semineri (1981)", "Türk Mutfağı Sempozyumu" (1981), "Mersin Turizm Semineri (1982)", "Turizm İşletmeciliği ve Turistik Beşeri İlişkiler Semineri (1982)", "Geleneksel Türk Tatlıları Sempozyumu" (1983), "Otel Yönetim Seminerleri (1984)", "1. Ulusal Balneoloji Sempozyumu (1984)", "Turizm Yapılarında Eleman ve Malzeme Seçimi Semineri (1985)", "Mersin Turistik Kaynakların Tanıtılması, Çoğaltılması ve Korunması Sempozyumu (1986)", "TUGEV Kat Hizmetleri Semineri" (1986), "TUGEV Önbüro Semineri" (1986), "Eğiticilerin Eğitimi Semineri" (1986), "Birinci Milletlerarası Yemek Kongresi" (1986), "Boğaziçi Üniversitesi "Meslek Yüksekokulu Turizm Konferansları", (1985, 1986, 1987), "Eğiticilerin Eğitimi Semineri" (1988), "TUGEV Yiyecek-İçecek Yönetimi Semineri" (1988), "Turizm Eğitimi Danışma Toplantısı" (1988), "Üst Düzey Yöneticileri Eğitim Semineri" (1988), "Türk Turizmde Pansiyonculuk ve İkinci Konutların Turizm Amaçlı Kullanımı Semineri" (1989), "Turizm ve Çevre Konferansı" (1990), "I. Speleoloji Sempozyumu" (1990), "Kapadokya'nın Koruma, Geliştirme ve Tanıtılması Workshop" (1990), "International Symposium on Architecture of Tourism in the Mediterranean" (1991), "Turizm ve Tanıtım Paneli" (1991), I. Tanıtım Şurası (1992), "Gençlik Turizmi Konferans-Workshop (1992)", "Turizm Pazarlama Stratejileri Workshop (1992)", "Turizm Eğitimi Konferans - Workshop (1992)", "Balkan Ülkeleri Turizm Eğitim Semineri (1992)", "2. Afyon Balneoloji Sempozyumu (1992)", "Uluslararası Turist Sağlığı Konferansı (1992)", "International Congress on Health and Recreation Management" (1992), "Balkan

Antalya Turizm Seminerleri ile başlayan süreçte ve izleyen yıllarda “Turizm Danışma Toplantıları”, “Turizm Eğitimi Kongresi (1984)” ve 1987 yılındaki turizm eğitimi konulu toplantı, 1980’li yılların önemli akademik toplantıları arasında yer almaktadır. Ancak, Türkiye’de akademik içerikli en önemli toplantı, kuşkusuz, “Ulusal Turizm Kongresi”dir.³⁰ Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu’nca 1998 yılına kadar dokuz kez düzenlenen Kongre’nin, özellikle 1995 yılı öncesindeki toplantılarını sonrakilerden ayırmak yerinde olacaktır. Ulusal Turizm Kongresi’nin düzenlenmesine 1998 yılında ara verilmiştir.

Bu bağlamda, daha çok yörenin turizm sorunlarının tartışıldığı bir platform olma iddiası ile başlatılan “Hafta Sonu Seminerleri” ile Bilkent Üniversitesi tarafından 1997 yılından bu yana gerçekleştirilen “Turizm Forumları”ndan da bahsetmek gerekmektedir. 1993 yılından bu yana Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu tarafından organize edilen “Hafta Sonu Seminerleri”nin düzenlenmesine halen devam edilmektedir. Bilkent Turizm Forumları ise, turizm sektörü temsilcileri ile akademisyenleri biraraya getirmesi bakımından önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Akademik Süreli Yayınlar

Türkiye’de turizm alanındaki ilk akademik dergi, bilindiği üzere, “*Turizm İşletmeciliği*”dir. Turizm İşletmeciliği Dergisi,³¹ 1979 yılında Ege Üniversitesi’ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Aydın Turizm İşletmeciliği Yüksekokulu bünyesinde yayınına başlamıştır. 1979-1983 yılları arasında aralıksız 10 sayı yayımlanan dergi, dönemi itibariyle önemli bir işlevi ve gereksinmeyi yerine getirmiştir. 1979-1994 yılları arasında yayımlanan Türkiye’deki turizmle ilgili makalelerin % 22,4’ü, “*Turizm İşletmeciliği Dergisi*”nde yayımlanmıştır (Kozak 1995a).

Turizm İşletmeciliği Dergisi’nin 1982 yılında yayınına son verilmesinin ardından, 1985 yılına kadar geçen zamanda herhangi süreli bir akademik yayına rastlanmamıştır (Kozak 1995c). 1985 yılında T.C. Turizm Bankası A.Ş. Eğitim ve Araştırma Başkanlığı’nca “*Turizm Yıllığı*” serisinin ilk sayısı hazırlanmıştır. Turizm Yıllığı, her yıl bir sayı olmak üzere 1994 yılına kadar yayımlanmıştır. Yıllık’ın 1985 ve

Ülkeleri Turizm Eğitimi Semineri” (1992), “Yerel Yönetimler ve Turizm Sempozyumu (1992)”, “GAP ve Turizm Sempozyumu (1992)”, “Doğu Karadeniz Turizmi Konferans-Workshop (1992)”, “2000 Yılına Doğru Turizm Mimarlığı Paneli” (1993), “I. Turist Sağlığı Konferansı (1994)”, “21. Yüzyılda Gelişecek Dünya Turizminde Türkiye’nin Payı Ne Olacak Konulu Konferans (1995)”, “Turizm Eğitiminde Uygulama Sorunları ve Atölye Çalışması (1995)”, “First International Tourism Symposium (1997)”, “International Conference on Heritage Multicultural Attractions and Tourism (1998)”, “I. Ulusal Turizm Sempozyumu (1998)”, “I. Deniz Turizmi Sempozyumu (1998)”.

³⁰ Ulusal Turizm Kongresi ile ilgili olarak bkz. Kozak (1998).

³¹ Turizm İşletmeciliği Dergisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İçöz ve Kozak (1999)

1986 sayıları T.C. Turizm Bankası A.Ş. tarafından, 1987-1994 yılları arasındaki sayıları ise, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. tarafından yayımlanmıştır. Yıllık’ın 1988-1989 yıllarına ait olan iki sayısı birleştirilmiş ve tek sayı olarak yayımlanmıştır. Turizm Yıllığı’nın sekiz sayısında toplam 78 makale yer almıştır. Yıllık’ın 1985 ve 1986 yıllarında T.C. Turizm Bankası A.Ş. tarafından hazırlanan ve yayımlanan ilk iki sayısında, sonraki yıllarda Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. tarafından yayımlananlarına oranla, makalelerin seçiminde daha özenli hareket edildiği anlaşılmaktadır.³² 1979-1994 yılları arasında Türkiye’de turizm konulu yayımlanan makalelerin % 28,9’u, Turizm Yıllığı’nda yer almıştır (Kozak 1995a). Turizm Bakanlığı Kütüphanesi’nden 1998 yılında yararlanan öğrenci ve araştırmacıların % 16,8’inin Turizm Yıllığı’nı inceledikleri anlaşılmaktadır (Kozak 1998).

“Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi”, Türkiye’de turizm alanındaki mevcut dergiler arasında en düzenli yayımlananıdır.³³ 1990 yılında başladığı yayın hayatının 11. yılı içerisinde yer almaktadır. Dergi, başlangıçta “Anatolia: Turizm ve Çevre Dergisi” başlığı ile yayımlanmış ve 1994 yılından sonra ise, şimdiki başlık ismini almıştır. Dergi’nin 11 yıllık yayın yaşamında 400’den fazla makale yayımlanmıştır. Dergi, 1997 yılından bu yana “hakem” denetiminden geçen makaleleri yayımlamaktadır. 1979-1994 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan turizm konulu makalelerin % 27,1’inin Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi’nde yayımlandığı ortaya çıkarılmıştır (Kozak 1995a). Turizm Bakanlığı Kütüphanesi’nde incelenen dergiler içerisinde Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi’nin, % 34,9’luk oranı ile en fazla taranan süreli yayın olduğu tespit edilmiştir (Kozak 1998).

Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi’ni hazırlayan ekip tarafından, 1997 yılı Aralık ayından itibaren yayımlanmaktadır.³⁴ İngilizce olarak yayımlanan dergi, hakem denetiminden geçen

³² Turizm Yıllığı’nın T.C. Turizm Bankası A.Ş. tarafından hazırlanan 1985 (ve kısmen de 1986 yılındaki nüshası) yılındaki sayısı, giderleri Banka tarafından karşılanarak, akademisyenlerden oluşan yayın kurulu üyelerinin (Prof. Dr. Şükrü Elçin, Prof. Dr. Meral Korzay, Doç. Dr. Alparslan Usal, Doç. Dr. Yalçın Erol, Doç. Dr. Cihat Özönder, Orhan Mesut Sezgin) Turban Abant Otelindeki toplantıları sonucunda makale seçimi gerçekleştirilmiştir. Türkiye Kalkınma Bankası tarafından yayınlanan nüshalarında ise, makalelerin seçimi, Banka’nın kendi uzmanları tarafından yerine getirilmiştir.

³³ Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi hakkında daha ayrıntılı bilgi “members.tripod.com/~anatoliajournal/atad” adresinden edinilebilir. Derginin web sayfasında, derginin ilk sayısından itibaren yayımlanan makalelerin bibliyografik künyeleri de yer almaktadır.

³⁴ Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research hakkında daha ayrıntılı bilgi “members.tripod.com/~anatoliajournal” adresinden edinilebilir. Aynı web sayfasından derginin ilk sayısından itibaren yayımlanan bütün makalelerin bibliyografik künyelerine ulaşılabilir.

makaleleri yayımlamaktadır. Yayın kurulunda yer alan akademisyenlerin %95’i Türkiye dışındaki ülkelerde görev yapmaktadır. Şimdiye kadar beş sayısı yayımlanan dergi, dünya genelindeki turizm ve ilgili alanlarındaki bütün akademik kurumlar tarafından tanınmakta ve kabul görmektedir. Dergi, gerek makale değerlendirme gerekse editör kurulunda görev alan akademisyenler ve yayımlanan makalelerin niteliği dolayısıyla, dünyada turizm ve ilgili alanlarında yayımlanan 120 adet akademik dergi arasında giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır.

“*Turizmde Seçme Makaleler Dergisi*”, Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı tarafından 1989 yılında üçer aylık dönemlerde yayımlamaya başlanan süreli bir yayındır. Dergi, başlangıçta yabancı dillerde yayımlanan nitelikli makalelerin Türkçe çevrilerini yayımlamak gibi önemli bir misyonu üstlenmiş iken, son yıllarda Türkçe hazırlanmış makaleler de kabul edilmektedir. 1979-1994 yılları arasında Türk yazarlar tarafından hazırlanan makalelerin %1,2’si, Turizmde Seçme Makaleler’de yayımlanmıştır.

“*Turizm Akademik Dergisi*”, Gazi Üniversitesi Vakfı bünyesindeki AH&MA (American Hotel & Motel Association) programı tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Dergi’nin ilk sayısı, 1999 yılında yayımlanmıştır. Erciyes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Müdürlüğü tarafından hazırlanan “*Turizm Dergisi*”, 1989 yılında bir sayı yayımlanmıştır. Ayrıca, çeşitli işletme, yönetim, pazarlama, coğrafya vb. dergilerde turizmle ilgili makalelerin yayımlandığı gözlenmektedir³⁵.

Akademik Turizm Programları

Turizm literatürünün gelişmesine etkide bulunan faktörler arasında, akademik turizm programlarının ayrı bir yeri vardır. Yüksek öğrenim düzeyinde Türkiye’deki turizm programları, sektörün gelişimine koşut bir gelişme göstermiştir. Bu alanda ortaya çıkan yüksek öğrenim düzeyindeki ilk kurumlaşma, Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu’dur.³⁶ Bu yüksekokul, 1963 yılında açılmış ve bünyesinde hem önlisans hem de lisans düzeyinde eğitim çalışmaları yürütülmüştür (DPT 1977). İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’ne

³⁵ Turizm ve ilgili alanlarında hazırlanmış makalelere de yer veren dergiler arasında; “Pazarlama Dünyası Dergisi”, “H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi”, “Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi”, “Verimlilik Dergisi”, “MPM Anahtar Dergisi”, “ODTÜ Gelişme Dergisi”, “Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Dergisi”, “İstanbul Üniversitesi İşletme Dergisi”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi”, “Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi”, “Türkiye Kalkınma Bankası Kalkınma Dergisi” yer almaktadır.

³⁶ Bu yüksekokul, 1982 yılında Gazi Üniversitesi bünyesinde oluşturulan Mesleki Eğitim Fakültesi bünyesinde bir bölüm haline getirilmiştir. Şimdilerde turizmle ilgili olan bölümler, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi bünyesinde yer almaktadır.

bağlı Turizm Enstitüsü ise, 1964 yılında açılmıştır. 1969 yılında Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Fakültesi bünyesinde Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü faaliyetine başlamıştır.³⁷ Daha sonra, 1974-1975 öğretim yılında Ege Üniversitesi’ne bağlı olarak Aydın Önlisans Yüksekokulu³⁸ bünyesinde açılan turizm programı (Doğan 1992), yine aynı yıl Hacettepe Üniversitesi bünyesinde Teknoloji Mesleki Yüksekokulu Turizm Programı³⁹ ile Boğaziçi Üniversitesi Önlisans Yüksekokulu’na bağlı Turizm ve Otel Yöneticiliği Bölümü’nde eğitime başlanmıştır (DPT 1977). 1975-1976 öğretim yılında Balıkesir İşletmecilik ve Turizm Yüksekokulu’na⁴⁰ ilk kez öğrenci alınmıştır⁴¹. İstanbul Üniversitesi İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü, 1969 yılından itibaren faaliyetlerine başlayan ve bu alanda araştırma ve yayın ile önceleri yalnız doktora, 1982 yılından itibaren ise; yüksek lisans çalışmaları gerçekleştiren bir programdır.⁴² İki ve dört yıllık programların sayısı ve açılan programlar⁴³, 1982 yılından itibaren artış kaydetmeye başlamıştır (Kozak 1999a). Bünyesinde lisans düzeyinde program bulunan okul sayısı 18 iken⁴⁴, yüksek lisans programları

³⁷ Bu bölüm, 1980’li yılların başlarında kapatılmıştır.

³⁸ Bu yüksekokul, daha sonra “Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu” adını almış, 1998 yılından itibaren ise, Kuşadası’nda faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır.

³⁹ Bu yüksekokul, 1982 yılında kapatılmıştır.

⁴⁰ Bu yüksekokul’un ismi, daha sonra “Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu” olarak değiştirilmiştir.

⁴¹ 1970’li yıllar boyunca bünyesinde turizm programı olan akademik eğitim kurumları ve bölümleri şunlardır (DPT 1977): Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dış Ticaret ve Turizm Bölümü, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Bankacılık ve Sigortacılık Okulu Dış Ticaret ve Turizm Bölümü, Balıkesir İşletmecilik ve Turizm Bölümü, Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Fakültesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü, Hacettepe Üniversitesi Teknoloji Mesleki Yüksekokulu Turizm Bölümü, Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu, Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu Ticaret ve Turizm Bölümü, İstanbul-Şişli Siyasal Bilgiler Yüksekokulu Dış Ticaret ve Turizm Bölümü, Ege Üniversitesi Aydın Önlisans Yüksekokulu Turizm Bölümü, Boğaziçi Üniversitesi Önlisans Yüksekokulu Turizm ve Otel Yöneticiliği Bölümü.

⁴² İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’ne bağlı olarak 1969 yılında çalışmalarına başlayan “İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü”nün adı, 1985 yılından sonra “İktisadi Coğrafya ve Turizm Araştırma Merkezi” (İCTAM) olarak değiştirilmiştir. İCTAM bünyesinde çeşitli kongre ve toplantılar tertip edilmiş ve bu toplantılarda sunulan bildiriler “Seçme Yazılar” başlıklı yayınlarda yayımlanmıştır. Merkez bünyesinde, ayrıca çeşitli sertifika programları bulunmaktadır. Merkez’in kendisine ait bir de kütüphanesi vardır.

⁴³ Akademik düzeyde; “Turizm ve Otelcilik”, “Turizm İşletmeciliği”, “Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik”, “Turizm ve Otel İşletmeciliği”, “Turizmde Bilgisayar Teknolojisi”, “Turizm ve Rehberlik”, “Turizm Rehberliği”, “Yiyecek-İçecek İşletmeciliği”, “Mutfak Yönetimi”, “Otel Yöneticiliği”, “Seyahat İşletmeciliği”, “Aşçılık”, “Konaklama İşletmeciliği”, “Turizm Yönetimi”, “Konaklama İşletmeciliği Öğretmenliği”, “Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Öğretmenliği”, “Seyahat İşletmeciliği ve Tur Operatörlüğü”, “Seyahat ve Tur İşletmeciliği” programları bulunmaktadır.

⁴⁴ Bünyesinde lisans düzeyinde turizm ve otelcilik programı bulunan üniversitelerin listesi, aşağıdaki gibidir: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Atılım Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi, Başkent

12'ye ⁴⁵ ve doktora programları ise 4'e ⁴⁶ ulaşmıştır. Bu programlarda görev yapan ve akademik kariyer basamaklarını çıkmak isteyen akademisyenlerin hazırladıkları çalışmalar, Türkiye'de turizm literatürünün gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Öte yandan, bünyesinde turizm programı olan 75 tane Meslek Yüksekokulu⁴⁷ bulunmaktadır (Kozak 1997b, 1999a; ÖSYM 2000).

Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Haliç Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi, Mersin Üniversitesi.

⁴⁵ Yüksek lisans düzeyinde turizm işletmeciliği programı bulunan üniversitelerin listesi ise, şu şekildedir: Adnan Menderes Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi.

⁴⁶ Turizm işletmeciliği dalında bünyesinde doktora programı bulunan üniversiteler, şunlardır: Adnan Menderes Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi.

⁴⁷ Bünyesinde turizm ve otelcilik, turizm rehberliği, yiyecek-içecek işletmeciliği, seyahat işletmeciliği vb. bölümler bulunan meslek yüksekokulları, şunlardır: Bolu Meslek Yüksekokulu (Abant İzzet Baysal Üniversitesi), Afyon Meslek Yüksekokulu (Afyon Kocatepe Üniversitesi), Dinar Meslek Yüksekokulu (Afyon Kocatepe Üniversitesi), Sandıklı Meslek Yüksekokulu (Afyon Kocatepe Üniversitesi), Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu (Akdeniz Üniversitesi), Eskişehir Meslek Yüksekokulu (Anadolu Üniversitesi), Çankırı Meslek Yüksekokulu (Ankara Üniversitesi), Beypazarı Meslek Yüksekokulu (Ankara Üniversitesi), Erzurum Meslek Yüksekokulu (Atatürk Üniversitesi), Balıkesir Meslek Yüksekokulu (Balıkesir Üniversitesi), Ayvalık Meslek Yüksekokulu (Balıkesir Üniversitesi), Burhaniye Meslek Yüksekokulu (Balıkesir Üniversitesi), Erdek Meslek Yüksekokulu (Balıkesir Üniversitesi), Gönen Meslek Yüksekokulu (Balıkesir Üniversitesi), Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu (Bilkent Üniversitesi), Gelibolu Meslek Yüksekokulu (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi), Çankaya Meslek Yüksekokulu (Çankaya Üniversitesi), Çermik Meslek Yüksekokulu (Dicle Üniversitesi), Doğuş Üniversitesi Meslek Yüksekokulu (Doğuş Üniversitesi), İzmir Meslek Yüksekokulu (Dokuz Eylül Üniversitesi), Kütahya Meslek Yüksekokulu (Dumlupınar Üniversitesi), Çeşme Meslek Yüksekokulu (Ege Üniversitesi), Nevşehir Meslek Yüksekokulu (Erciyes Üniversitesi), Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu (Fırat Üniversitesi), Sivrice Meslek Yüksekokulu (Fırat Üniversitesi), Tokat Meslek Yüksekokulu (Gaziosmanpaşa Üniversitesi), Niksar Meslek Yüksekokulu (Gaziosmanpaşa Üniversitesi), Reşadiye Meslek Yüksekokulu (Gaziosmanpaşa Üniversitesi), Ankara Meslek Yüksekokulu (Hacettepe Üniversitesi), Şanlıurfa Meslek Yüksekokulu (Harran Üniversitesi), Adıyaman Meslek Yüksekokulu (İnönü Üniversitesi), Kale Meslek Yüksekokulu (İnönü Üniversitesi), Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu (İstanbul Üniversitesi), İşletmecilik Meslek Yüksekokulu (İstanbul Kültür Üniversitesi), Iğdır Meslek Yüksekokulu Kadir Has Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, (Kafkas Üniversitesi), Trabzon Meslek Yüksekokulu (Karadeniz Teknik Üniversitesi), Ordu Meslek Yüksekokulu (Karadeniz Teknik Üniversitesi), Derbent Meslek Yüksekokulu (Kocaeli Üniversitesi), Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu (Maltepe Üniversitesi) Meslek Yüksekokulu, (Marmara Üniversitesi), Mersin Meslek Yüksekokulu (Mersin Üniversitesi), Anamur Meslek Yüksekokulu (Mersin Üniversitesi), Aydıncık Meslek Yüksekokulu (Mersin Üniversitesi), Muğla Meslek Yüksekokulu (Muğla Üniversitesi), Fethiye Ali Sıtkı-Mefharet Koçman Meslek Yüksekokulu (Muğla Üniversitesi), Milas Meslek Yüksekokulu (Muğla Üniversitesi), Ortaca Meslek Yüksekokulu (Muğla Üniversitesi), Niğde Meslek Yüksekokulu (Niğde Üniversitesi), Aksaray Meslek Yüksekokulu (Niğde Üniversitesi), Ulukışla Meslek Yüksekokulu (Niğde Üniversitesi), Samsun Meslek Yüksekokulu (Ondokuz Mayıs Üniversitesi), Amasya Meslek Yüksekokulu (Ondokuz Mayıs Üniversitesi), Denizli Meslek Yüksekokulu (Pamukkale Üniversitesi), Sakarya Meslek Yüksekokulu (Sakarya Üniversitesi), Sapanca Meslek Yüksekokulu (Sakarya Üniversitesi), Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu (Selçuk Üniversitesi), Akşehir Meslek Yüksekokulu (Selçuk Üniversitesi), Beyşehir Meslek Yüksekokulu (Selçuk Üniversitesi), Silifke Meslek Yüksekokulu (Selçuk Üniversitesi), Eğridir Meslek Yüksekokulu (Süleyman Demirel

Turizm Literatürüne Katkıda Bulunan Araştırmacıların Mesleki Dağılımı ve Çalıştıkları Kurum ve Kuruluşlar

Çalışmaları ile Türkiye’de turizm literatürünün gelişmesine katkıda bulunanların mesleki dağılımına göz atıldığında, ilk sırada turizm alanında faaliyet gösteren programlarda görevli olan akademisyenlerin geldiği anlaşılmaktadır. Akademisyenler çalıştıkları programlar düzeylerine göre incelendiğinde, çoğunluğunun önlisans düzeyindeki turizm programlarında görevli oldukları gözlenmektedir. Önlisans düzeyindeki turizm programlarının sayısının lisans düzeyindeki programlardan fazla olması, bu sonucun doğmasına neden olduğu ileri sürülebilir. Üniversiteler açısından incelendiğinde de, çalışması yayımlanan akademisyenlerin üniversitelere göre belirgin yoğunlaşmaya sahip olmadığı görülmektedir. Zira, Türkiye’de akademik personelin araştırma yapmasının akademik yükselme kaygısına dayalı olduğuna ilişkin tartışmalar bulunmaktadır. Akademik turizm eğitim programları arasında da “süreklilik” arz eden anlamlı bir farklılaşmadan söz etmek mümkün değildir. Bu tür çalışmalar, genellikle kişilerin özel gayretlerine dayanmaktadır.

Bu alana katkıda bulunan akademisyenlerin ihtisas alanları arasında ilk sırada, ekonomi gelmektedir. Turizmin iktisadi boyutu, ekonomi dalında çalışanların turizme ilgi duymalarına neden olmaktadır. Dünya genelindeki gelişime koşut bir şekilde, Türkiye’deki turizm araştırmalarında da giderek coğrafya alanında çalışanların etkinliği artmaktadır. İşletme yönetimi, pazarlama, personel yönetimi, muhasebe-finansman, istatistik, peyzaj mimarlığı, sosyoloji alanlarında çalışan akademisyenler, çalışmalarında uygulama alanı olarak turizmi giderek daha fazla tercih etmektedirler. Bu alanların dışında kalan, ancak turizm alanıyla ilgili yayınları giderek artmakta olan akademik personel grubunun, uzmanlık alanlarına göre dağılımı da şu şekildedir: İletişim bilimleri, mimarlık, jeoloji, tıp, psikoloji, arkeoloji ve sanat tarihi, peyzaj mimarlığı, istatistik, şehir ve bölge planlama, yabancı dil okutmanı ile sağlık idaresi.⁴⁸ Bu alanlarda uzmanlaşan

Üniversitesi), Yalvaç Meslek Yüksekokulu (Süleyman Demirel Üniversitesi), Edirne Meslek Yüksekokulu (Trakya Üniversitesi), Keşan Meslek Yüksekokulu (Trakya Üniversitesi), Marmara Ereğlisi Meslek Yüksekokulu (Trakya Üniversitesi), Şarköy Meslek Yüksekokulu (Trakya Üniversitesi), Tekirdağ Meslek Yüksekokulu (Trakya Üniversitesi), Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu (Uludağ Üniversitesi), Yalova Meslek Yüksekokulu (Uludağ Üniversitesi), Yeditepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, Van Meslek Yüksekokulu (Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Adilcevaz Meslek Yüksekokulu (Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Ahlat Meslek Yüksekokulu (Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Zonguldak Meslek Yüksekokulu (Zonguldak Karaelmas Üniversitesi), Bartın Meslek Yüksekokulu (Zonguldak Karaelmas Üniversitesi), Safranbolu Meslek Yüksekokulu (Zonguldak Karaelmas Üniversitesi).

⁴⁸ İnterdisipliner ve intersektörel yapısı dolayısıyla, hemen her alandaki araştırmalar turizmde uygulama alanı bulabilmektedir. Turizmin farklı alanlar tarafından araştırma alanı olması literatürü zenginleştirmektedir.

akademisyenler (yabancı dil okutmanları hariç), kendi alanlarını referans olarak turizm alanında araştırmalarda bulunmaktadır⁴⁹.

Akademik personel dışında, turizm literatürünün gelişmesine katkısı olan araştırmacıların çalıştıkları kurum ve kuruluşlar arasında, en başta Turizm Bakanlığı'ndan söz etmek gerekmektedir. Kurulduğu 1963 yılından bu yana Bakanlık bünyesinde pek çok çalışma (envanter, rapor, araştırma, istatistik) yayımlanmıştır. T.C. Turizm Bankası A.Ş., Milli Prodüktivite Merkezi, Devlet İstatistik Enstitüsü,⁵⁰ Türkiye Kalkınma Bankası'nda görevli olan araştırmacıların da bu alana yönelik çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Özellikle yukarıda belirtilen bankalar bünyesinde turizm alanda çok sayıda uzmanlık tezi, araştırma, rapor ve envanter türünde çalışma hazırlanmıştır. Bunların dışında, turizm alanında faaliyet gösteren bazı sertifika programlarında görevli olan öğretim elemanları, lisansüstü öğrenciler, bağımsız araştırmacılar, özel turizm işletmelerinde çalışanlar tarafından ve özel araştırma firmaları ile turizm alanında faaliyet gösteren dernek ve vakıflar (Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı, rehber dernekleri) bünyesinde de çeşitli çalışmaların gerçekleştirildiği bilinmektedir.

Turizm Araştırmalarında İzlenen Yöntemler

Turizm, Türkiye'de akademik anlamda mesleki eğitimin bir dalı olarak kabul görülmektedir. Dolayısıyla, turizm araştırmalarında turizmin algılanış biçiminin kaynağı da, bu bakıştan etkilenmektedir. Türkiye'de turizm disiplininde konusal içerik yönünden iki tür araştırmanın yapılmakta olduğundan söz etmek mümkündür. Bunlardan birincisi, sektörel konulardan oluşmaktadır. İkincisi ise, turizm disiplinin kendisidir. Turizmle ilgili tanım ve kapsam denemeleri içeren çalışmalar ikinci gruba girmektedir.

Sektörel turizm araştırmalarının, en azından, kuramsal olarak 'uygulamaya yönelik' olması gerektiği görüşünden dolayı, sektörel uygulamalarla ne denli örtüştükları hususunda son zamanlarda birtakım tartışmalar yapıldığı görülmektedir. Yapılan incelemelerden elde edilen bulgular, sektörel turizm araştırmalarının Türkiye'de sektörü geriden izlediğini ortaya koymaktadır. Diğer bir anlatımla,

⁴⁹ Bilimsel toplantılarda turizmi uygulama dalı olarak seçen akademisyenlerin bildirilerine de rastlanmaktadır. "Pazarlama Kongresi", "İşletmecilik Kongresi", "Sosyal Bilimler Kongresi", "Sağlık İdaresi Kongresi", "Ev İdaresi Kongresi", "Balneoloji Kongresi", "Turist Sağlığı Kongresi", "Ekonomi Kongresi" gibi bilimsel toplantılarda turizmi uygulama alanı seçen çok sayıda çalışmanın sunulduğu görülmektedir.

⁵⁰ Devlet İstatistik Enstitüsü, gerek istatistik derleme ve üretme yolu ve gerekse Turizm Bakanlığı'nın araştırmalarına teknik destek vermesi ile bu alana katkıda bulunmaktadır.

turizm araştırmacıları turizm sektörünün önünde, ona yol gösterici olamamaktadırlar. Birkaç yıllık gecikme ile sektörel uygulamalar izlenmekte; ve, çalışmaların daha çok “*durum saptayıcı*” ve “*davranışsal*” içerik taşıdığı görülmektedir. Tez, makale ve araştırma türü çalışmalar incelendiğinde, çoğunluğunun “*durum saptama*” ve “*davranışsal*” içerikli (eğilim belirleme, sorun belirleme vb.) olduğu görülmektedir.

Araştırmaların, “*araştırma*” ve “*kavramsal*” içerikli olma durumlarına göre dağılımları incelendiğinde, çoğunluğunun “*kavramsal içerikli*” olduğu gözlenmektedir. Uygulamaya, diğer bir ifadeyle alan araştırmasına dayalı olan çalışmaların oranı, önceki bölümlerde açıklandığı üzere, % 10’a bile ulaşmamaktadır. Bunun nedenleri arasında, Türkiye’de turizmde alan uygulamasına yönelik araştırmaların öneminin (ve gerekliliğinin) farkına daha çok 1990’lı yıllarla birlikte varılması önde gelmektedir. Gerek hazırlanan tezlerde gerekse makale ve araştırmalarda alan uygulaması içeren çalışmaların daha çok 1990’lardan sonra artış kaydettiği görülmektedir.

Turizm Araştırmacılarında Farklılaşma Eğilimleri

Türkiye’de turizm alanının gelişmesine katkıda bulunan akademisyen ve araştırmacılar; “*almış oldukları lisans eğitiminin konusu*”, “*çalışmalarının makro-mikro dağılımı*”, “*çalışmalardaki metodolojik yaklaşım*”⁵¹ ve “*turizm disiplinine yaklaşım*”⁵² gibi değişkenlere göre incelendiğinde, üç kuşağa ayrıldıkları görülmektedir. Her üç kuşağın sahip olduğu özellikler arasında bazı konularda yakınlaşmalar olmasına karşılık, bazı konularda oldukça büyük ayrımlar bulunmaktadır.

Birinci Kuşak

Birinci grup, 1960-1990 yılları arasında yetişen araştırmacılarıdır⁵³ ve bunları “*birinci kuşak turizm araştırmacıları*” şeklinde isimlendirmek mümkündür. “*Birinci kuşak turizm araştırmacıları*”nın genel özellikleri, tümünün ekonomi, işletme ve

⁵¹ Bu konu ile ilgili yaklaşımlarda farklılaşmalar daha çok “araştırma tasarımı”, “veri toplama yöntemi” ve “veri analizi” konularında ortaya çıkmaktadır.

⁵² Turizme yaklaşım farklılaşması ile belirtilmek istenilen konu, çalışmaların belli disiplinlerin açıklamalarına bağlı kalınarak yapılması şeklinde algılanmaktadır.

⁵³ Akademisyen olmayan turizm araştırmacılar da dahil edildiğinde, 1980 öncesinde etkin olan, özellikle de 1940-1980 yılları arasında turizm araştırmalarının gelişmesine katkıda bulunan bir grup daha bulunmaktadır. Bu gruba girenler arasında S. Çoruh, T. Akoğlu, Ç. Gülersoy, H. Olalı, E. Gökse, S. Akgün ilk olarak akla gelen isimlerdir.

sosyoloji gibi alanlarda eğitim aldıktan sonra uzmanlık dalı olarak turizmi tercih etmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Çalışma konuları, genel itibarıyla makro konulardan oluşmaktadır. Öte yandan, birinci kuşak araştırmacılar arasında, alan uygulamasına dayalı çalışma yapanların sayısının az olduğu görülmektedir. Bu dönemin önde gelen yüksek öğrenim kurumları arasında, Ege Üniversitesi, İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi yer almaktadır⁵⁴. Birinci kuşak araştırmacıların yazıları, daha çok “*Turizm İşletmeciliği Dergisi*” ve “*Turizm Yıllığı*”nda yayımlanmıştır.

İkinci Kuşak

“İkinci kuşak turizm araştırmacılarının çoğunluğu, 1985-1998 yılları arasında turizm alanında lisans ve lisansüstü eğitimlerini tamamlayanlar arasından çıkmıştır. Bu kuşağa dahil olan araştırmacıların genel özellikleri, birinci kuşağa oranla makro konuları araştırma alanı olarak daha az tercih etmeleridir. İkinci kuşak turizm araştırmacılarının diğer önemli özelliği de, eğitimlerinde ve araştırmalarında “*globalleşme süreci öncesi (pre-global)*” gelişmelerden en fazla etkilenen kuşak olmalarıdır. Zira, 1985-1992 yılları Türkiye’de, dünya genelinde gerçekleştirilen turizm araştırmalarından ve araştırmacılarından etkilenme sürecinin iyice belirgin bir durum almaya başladığı tarihtir. İkinci kuşak araştırmacılar arasında alan uygulamasına dayalı çalışma yapanların oranının, birinci kuşağa oranla daha fazla olduğu ortaya çıkarılmıştır (Kozak 1995a). Ayrıca, ikinci kuşak üyelerinin araştırma tasarımı, veri toplama ve veri analizi konularında birinci kuşaktan önemli farklılaşmalara sahip olduğu gözlenmektedir. İkinci kuşağı, birinci kuşaktan ayıran diğer bir önemli özellik de, ikinci kuşak araştırmacılar arasında turizm sektöründe görev yapmış olanların sayısının çok fazla olmasıdır. Uygulamayı bilmeleri, ikinci kuşak (ve üçüncü kuşak) araştırmacıların çalışmalarına da yansımıştır. Bu dönemde, ağırlığı hissedilen akademik dergiler arasında “*Turizm Yıllığı*”, “*Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*” ve “*Turizmde Seçme Makaleler*” dikkatleri çekmektedir.

Üçüncü Kuşak

“*Üçüncü kuşak turizm akademisyen ve araştırmacıları*”, belirgin olarak, 1998 yılından sonra ön plana çıkmaya başlamışlardır. Bunların tipik özelliği, daha çok dünya ölçeğinde çalışmalarda bulunmak

⁵⁴ Birinci kuşak içerisinde yer alan akademik turizm programlarının sayısal artışı, iki dönemde belirgin olarak gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki, 1963-1970 yılları arasındadır. Söz konusu dönemde üç yükseköğretim kurumuna başlanmıştır. Diğer yoğunlaşma noktası ise, 1974-1975 öğretim yılıdır. Bu dönemde akademik düzeyde üç program açılmıştır. Her iki gelişmenin de, birinci kuşağın turizm araştırmaları üzerinde etkisi olmuştur.

istemelerinden kaynaklanmaktadır. Üçüncü kuşak araştırmacıların önemli bir kısmı, eğitimlerinin bir bölümünü yurt dışındaki akademik turizm programlarında tamamlamış kişilerden oluşmaktadır. Üçüncü kuşağa giren araştırmacıların alan araştırması eğilimli yaklaşım, araştırma tasarımı, veri toplama ve veri analizi alanlarında, diğer iki kuşaktan ayrıldıkları fark edilmektedir. Üçüncü kuşağa dahil olan akademisyen ve araştırmacıların büyük çoğunluğunun lisans eğitim alanı turizmdir ve çalışma alanları tümüyle mikro konulardan oluşmaktadır. Üçüncü kuşak turizm araştırmacılarının 2000 yılı ile birlikte özellikle "*Turizm İşletmeciliği*" doçentlik sınavlarında, şimdilik iki-üç aday da olsa, kendilerini hissettirmeye başlamaları dikkatleri çekmektedir. Bu kuşağa giren araştırmacıların takip ettiği akademik süreli yayınlar genellikle yurt dışında yayınlananlar olup, bu dergilere ek olarak, Türkiye'de uluslararası alanda yayımlanan "*Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*"i de saymak gerekmektedir.

Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar

Turizm araştırmalarında yaklaşım biçimini belirleyen en önemli faktörlerden bir tanesi, kuşak üyelerinin lisans düzeyinde almış oldukları eğitimin alanıdır. Bir başka deyişle, iktisatçı, işletmeci, sosyolog, coğrafya alanlarında lisans eğitimlerini tamamlayan birinci kuşak araştırmacılar, turizme daha çok kendi disiplinlerini referans alarak yaklaşmışlar; bu durum, sonuçta, turizm disiplinin tanımlanması konusundaki farklılıkları da ortaya çıkarmıştır. Özellikle "*birinci kuşak turizm araştırmacıları*" tarafından hazırlanan bütün kitap, tez, makale ve araştırmalarda bu yaklaşım biçimini oldukça belirgin bir şekilde görmek mümkündür. İkinci kuşak turizm araştırmacılarının çoğunluğu, 1980 yılından itibaren mezun vermeye başlayan (Aydın, Balıkesir, Mersin ile daha sonraları Antalya ve diğer dört yıllık programlar) "*Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulları*"nda eğitimlerini tamamlamışlardır. Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulları'nın müfredat programları incelendiğinde, bu okullarda eğitim görenlerin klasik dallardan (işletme, iktisat vb.) herhangi birinde uzmanlaşacak eğitimi alamadıkları anlaşılmaktadır (1980-1990 yılları arasındaki dönemde bu okullarda ortalama 40 dersin okutulduğu dikkate alınmalıdır). Lisans düzeyindeki turizm programlarında bölümlendirmeye gidildiği zamana değin,⁵⁵ bu okullardan mezun olanlara "*turizm işletmecisi*" diploması verilmiştir. Öte yandan, 1980-1995 yılları arasında lisans düzeyindeki turizm programlarında verilen

⁵⁵ 1994-1995 öğretim yılından itibaren Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulları'nın bazılarında bünyesinde bölümlendirmeye gidilmiş ve "Konaklama İşletmeciliği", "Seyahat İşletmeciliği", "Turizm Rehberliği" ve "Yiyecek-İçecek İşletmeciliği" programları açılmıştır.

eğitimin, turizm disiplininin tanımlanmasında bazı pratik kolaylıklar sağladığı gözlenmektedir. Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulları'nın müfredat programlarında her ders genellikle birer dönem okunacak şekilde düzenlenmiştir. Turizm ile ilgili dersleri (turizm ekonomisi, turizm pazarlaması, turizm coğrafyası, turizm işletmelerinde muhasebe, turizm işletmeciliği, otel işletmeciliği, turizm işletmelerinde fiziksel planlama, turizm politikası ve planlaması vb.), esas uzmanlık alanı iktisat, muhasebe, pazarlama, coğrafya, sosyoloji, işletme yönetimi, istatistik, insan kaynakları vb. olan öğretim elemanlarından alan öğrenciler, turizme farklı disiplinlerin nasıl yaklaştıklarını yakından görme fırsatını bulmuşlardır. Sonuçta, bu durum, bu okullardan mezun olanların akademik çalışmalarına da yansımıştır. Özellikle 1990 yılı sonrasında, Türkiye turizm literatüründe bu eğilim açık bir şekilde kendini hissettirmektedir.

Kuşaklar arasındaki diğer önemli farklılaşma da, her üç kuşak üyelerinin araştırma tasarımı, veri toplama ve veri analizi konularından birbirlerinden farklı uygulamalar içinde bulunmalarıdır. Birinci kuşakta daha çok betimleyici, ikinci ve üçüncü kuşakta ise, daha çok açıklayıcı araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Birinci kuşakta yoğun olarak kuramsal, ikinci ve üçüncü kuşakta ise, kuramsal ağırlık taşımakla birlikte, uygulamalı çalışmalar da yapılmıştır.

Türkiye'de Akademik Turizm Literatürünün Gelişimini Etkileyen, Yönlendiren Kişi ve Kurumlar

Bu bölümde, Türkiye'de akademik turizm literatürünün gelişmesine katkıda bulunmuş olan kişi ve kurumlar üzerinde durulacaktır. İlgili literatür incelendiğinde, turizm alanında pek çok kişinin kitap ve makale yazdığı, tez hazırladığı (veya yönettiği) ya da araştırmalar yaptığı görülmektedir. Doğal olarak, 1990'lı yılların sonlarına doğru sayısı yaklaşık 2000 kişi dolayında⁵⁶ olduğu tahmin edilen bu kitlenin her bir üyesinin, Türkiye'de akademik turizm literatürünün gelişmesine bir şekilde etkisi olduğundan bahsedilebilir. Ancak özgün araştırmaları, kitapları, makaleleri, akademik yayınlarının hazırlanmasındaki katkıları ile turizm araştırmalarında izledikleri yöntemler ve turizmin tanımlanmasına getirdikleri yenilikler vb. konularında "iz" bırakanların sayısı, ne yazık ki pek fazla değildir. Yukarıdaki ölçütlere göre "iz" bırakma "çıtısı"nın üstünde yer alanlara, bu çalışma kapsamında değinilecektir. Burada ölçüt alınan

⁵⁶ Türkiye'de turizm alanında üretilen literatür kaynakları arasında 1400'e yakın tez, 5000'den daha fazla makale ve bildiri ile 1000'e yakın kitabın yayımlanmış olduğu tahmin edilmektedir. Bütün akademik içerikli literatür kaynaklarının toplamı 7500'e ulaşmış olsa bile, aynı yazarın birden fazla yayında imzasının olması, literatüre katkıda bulunanların sayısının 2000 dolayında olabileceğini göstermektedir.

değişkenler ile bu parametrelere uygun değerlendirmelerin sonuçlarının tartışma konusu olacağı kuşkusuzdur. İleriki dönemlerde farklı araştırmacılar, farklı değişkenleri baz alarak, belki de, daha başka sonuçlar elde edebileceklerdir.

Araştırmacı ve Akademisyenler

Türkiye’de akademik turizm literatürünün gelişmesine etkide bulunanlar arasında Hasan Olalı’nın⁵⁷ ayrı bir yeri olduğuna ilişkin görüş, bu alanda çalışmalar yapan pek çok araştırmacı ve akademisyen tarafından kabul edilmektedir. 1950 yılından bu yana, gerek hazırladığı tezler, makaleler, kitaplar gerekse yetiştirmiş olduğu akademisyenler ile Olalı’nın etkisini hemen her ortamda görmek mümkündür. Olalı’nın turizm ile ilgili 15’den fazla kitap⁵⁸ hazırladığı ve bu kitapların yaklaşık 35 yıl pek çok örgün ve yaygın eğitim programında ders materyali olarak değerlendirildiği düşünüldüğünde, önemi daha iyi ortaya çıkmaktadır. Bu alanda hazırlanan kitap, tez, makale ve bildiriler incelendiğinde, pek çoğunda Olalı’nın çalışmalarının referans alındığı görülmektedir. Olalı’nın çalışmalarına yapılan referansların diğer atıflar içerisindeki oranı 1990’lı yılların başına değin oldukça yüksek iken, son on yılda giderek azaldığı görülmektedir. Yine de, Türkiye’de turizm alanında eserleri en fazla referans gösterilen kişi, Hasan Olalı’dır. Öte yandan, Olalı, yetiştirdiği akademisyenlerle de bu alana katkıda bulunmaktadır. Olalı’nın yanında yetişen akademisyenlerin özellikle Dokuz Eylül Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Adnan Menderes Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren turizm programlarında görev yapmakta oldukları gözlenmektedir.

Turizm alanında iki kitap hazırlayan ve pek çok makalesi yayımlanmış olan İsmet S. Barutçugil’in Türkiye’deki turizm literatürünün yönlendirilmesinde önemli bir rolünün olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira, 1982 yılında yayımladığı “*Turizm İşletmeciliği*” başlığını taşıyan kitap, öncekilerden daha farklı ve özgün bir

⁵⁷ Çalışmaları ile ilgili olarak bkz. Kozak, N. (2000), “Hasan Olalı: Özgeçmişi, Tespit Edilebilen Yayımlanmış Eserleri ve Yönettiği Tezlerin Bibliyografyası. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*”, Eylül-Ekim 2000 (Baskıda).

⁵⁸ Hasan Olalı’nın hazırlamış olduğu kitaplar, şunlardır: “Turizm, Servis, İçkiler ve Ziyafet Bilgisi”, Ü. Olalı ile birlikte (1954), “Türkiye’nin Ekonomik Kalkınmasında Turizmin Rolü” (1961), “Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesinde Turizmin Rolü” (1963), “Turizm Teorisi ve Politikası” (1963), “Turizm Dersleri” (1965), “Otelcilik Endüstrisi Yatırımları ve Finansmanı” (1965), “Kültrel Turizm ve Avrupa Şuuru” (1967), “Ege Bölgesi Turizmi ve Turizmin Mevsimlik Karakteri” (1968), “Turizm Pazarlaması” (1969), “Turizm Dersleri” (1971), “Otel İşletmeciliği ve Yönetimi” (1973), “Turizm Politikası ve Planlaması” (1982), “Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri”, A. Timur ile birlikte (1986), “Turizm Ekonomisi”, A. Timur ile birlikte (1988), “Otel İşletmeciliği”, M. Korzay ile birlikte (1989), “Turizm” (1994).

sınıflandırma düzenine sahiptir. Özellikle 1982-1995 yılları arasında pek çok akademisyenin başvuru kaynağı⁵⁹ olmuştur.

Hasan Zafer Doğan, turizmin sosyolojik ve psikolojik boyutları üzerine gerçekleştirdiği çalışmaları ile dikkati çekmektedir. Doğan, gerek çalışmaları (Uysal 1994), gerek yayımlanmasında öncülük ettiği Turizm İşletmeciliği Dergisi ve gerekse Ulusal Turizm Kongresi'nin düzenlemesine katkısı dolayısıyla, Türkiye'de (ve dünyadaki) turizm literatürüne yaptığı katkıları yadsınamaz. Doğan'ın⁶⁰ "turizmin sosyo-kültürel temelleri", "turizm psikolojisi", "turist-yerli halk ilişkileri", "turistik toplumsallaşma" ve "turist-işgören ilişkileri" alanlarında çalışmaları bulunmaktadır.

Tunay Akoğlu⁶¹, 1960-1980 yılları arasında yayımladığı kitapları ile turizm literatürünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Akoğlu, 1963-1967 yılları arasında yürürlükte olan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda turizm sektörü ile ilgili olan bölümü de hazırlamıştır. Çelik Gülersoy⁶², gerek hazırladığı kitapları, makaleleri gerekse Turing ve Otomobil Kurumu genel müdürlüğü dönemindeki çalışmaları ile akademik turizm literatürünün gelişmesine katkıda bulunmuş ve bu alandaki çalışmaları teşvik etmiştir. Selahattin Çoruh⁶³, turizmle ilgili ilk

⁵⁹ Bülent Ağaoğlu'nun Hacettepe Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programında hazırladığı ve daha sonra Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları arasında basılan "Sistematik Türkiye Turizm İşletmeciliği Bibliyografyası, 1929-1984" başlığını taşıyan çalışmada, Barutçugil'in "Turizm İşletmeciliği" kitabında kullandığı sınıflandırma biçiminden geniş bir şekilde yararlandığı anlaşılmaktadır.

⁶⁰ Hasan Zafer Doğan'ın konu ile ilgili diğer çalışmaları ile ilgili olarak bkz: Himmetoğlu, B. (1995), "Prof. Dr. Hasan Zafer Doğan'ın Akademik Kimliği". Prof. Dr. Hasan Zafer Anı Kitabı Hazırlayanlar: Meral Korzay, Bülent Himmetoğlu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, ii-vi.; Özdemir, M. (1995), "Dostum Hasan Zafer Doğan'ın Ardından", Prof. Dr. Hasan Zafer Anı Kitabı Hazırlayanlar: Meral Korzay, Bülent Himmetoğlu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 151-154.

⁶¹ Akoğlu'nun hazırladığı kitapların konuları ve yayımlandığı yıllar şu şekildedir: "Otel Ekonomisi ve Otelcilik Tekniği (1963)", "Turizm Olay ve Ekonomisine Toplu Bakış (1964)", "Turizm Eğitim ve Öğretimi (1965)", "Le Tourisme dans L'Economie de la Turquie (1965)", "Turizm Sektörü ile İlgili Bazı Notlar (1966)", "Türkiye Ekonomisinde Turizm" (1966), "Turizm Gerçeklerimiz (1966)", "Konaklama İşletmelerinde Verimlilik Hesapları" (1966), "Turizm Politikasının Ana Hatları (1967)", "Küçük Turizm Sözlüğü (1968)", "Turizm Sektöründe Uzun Vadeli Gelişme Perspektifleri" (1970), "Dünya'da ve Bizde Turizm: Dünü ve Bugünü" (1971), "Turizmi Geliştirmek veya Geliştirmemek-Türkiye ve Diğer Ülkeler" (1978).

⁶² Çelik Gülersoy'un hazırladığı kitaplar arasında; "Sosyal Turizm (1962)", "Seyahat Acenteleri (1963)", "Yıllık Ücretli İzin (1964)", "Türkiye'nin Turizm Propagandası (1965)", "Türk Toplumuna ve Turizm (Sosyo-Psikolojik Temelleri)", "Menü (1971)", "Hotel d'Angleterre (1985)", "Turizm Tarihimizden Bir Yaprak: Tercüman Rehberlik (1985)" yer almaktadır.

⁶³ Çoruh'un hazırladığı kitaplar, şunlardır: "Turizm ve Türkiye Turizmi" (1952), "Turizm Bilgisi" (1952), "Herkes İçin Turizm Bilgisi" (1954), "Turizm Bakımından Memleket Etüdüleri" (1955), "Bursa'nın Turizm Meseleleri" (1956), "Aydın ve Denizli'nin Turizm Meseleleri" (1957), "Erzurum'un Turizm Meseleleri" (1957), "Turizm ve Propoganda" (1958), "Belediyeler ve Turizm" (1959), "Turizm Bilgisi ve Terbiyesi" (1960), "Turizm Bilgisi ve Turizm Coğrafyası" (1961), "Ekonomik Dayanağımız Turizm" (1962), "Turizm Bilgisi ve Turizm Meselelerimiz" (1963), "Garson'un Temel Kitabı" (1965), "Genel Turizm Bilgisi" (1967), "Propoganda-Reklam-Halkla İlişkiler" (1969), "Turizm Ekonomisi" (1976), "Turizm Dersi" (1979). Teksir halinde

ders kitaplarını hazırlayanlar arasında yer almaktadır. Çoruh’un, 1952 yılında “*Turizm Bilgisi*” başlığında yayımladığı kitabın, günümüzdeki modern turizm disiplininin sınıflandırma düzenine oldukça yakın bir içerikte olduğu görülmektedir. Süreyya Ergün⁶⁴, 1940’lı yıllarda hazırladığı kitap ve makaleleri ile öncülük etmiştir. Ergun Göksan da⁶⁵, hem akademisyen hem de işletmeci (acenteci) olarak çalışarak, bu alana önemli katkılarda bulunmuştur. Haluk Durukal, yazıları ile katkıda bulunmuştur. 1957-1987 yılları arasında kesintisiz 30 yıl “*Turizm Magazin*”⁶⁶ isimli dergiyi yayımlayan ve ayrıca turizmle ilgili pek çok yazısı yayımlanan Hayri Benli’nin Türkiye turizm literatürü tarihinde ayrı ve önemli bir yeri bulunmaktadır. Ziya Eralp’in⁶⁷, özellikle turizmin toplumsal değişme üzerine 1973 yılında hazırladığı çalışması önemli bulguları içermektedir. Mehmet Özdemir, gerek T.C. Turizm Bankası A.Ş. Araştırma ve Eğitim Başkanlığı döneminde yayımlanmasını sağladığı yayınlar⁶⁸ gerekse çalışmalarında ve yönettiği tezlerde turizmin toplumsal yönünü ön plana çıkaran çalışmaları ile dikkatleri çekmektedir⁶⁹. 1980 yılı sonrasında çok sayıda araştırmacı ve akademisyen turizm disiplininin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur⁷⁰. Söz konusu dönemde ön planda olan

basılan çalışmaları arasında; “Turizm Bakımından Çanakkale” (1956), “Sakarya İli’nin Turizm Durumu” (1956), “Şile’nin Turizm Durumu” (1959), “Çanakkale Turizm Raporu” (1956) bulunmaktadır.

⁶⁴ Ergün’ün hazırladığı kitaplar; “Milli Kalkınma Vasıtalarından Otelcilik ve Turizm Milli Kredisi” (1944), “Türkiye’de Otel Durumu ve Davası” (1944), “Türkiye’nin İç ve Dış Turizmden Bekledikleri” (1945), “Modern Turizmin Temaülleri ve Turizm Ekonomisi (1953)”.

⁶⁵ Göksan, “Turizm Ekonomisi ve Politikası” (1974) tk, “Turizm Ekonomisi ve İşletmeciliği” (1968), “Turizmoloji” (1978), “Turizmde Pazarlama ve Halkla İlişkiler” (1977) kitaplarını yayımlamıştır.

⁶⁶ Hayri Benli tarafından 1957-1987 yılları arasında yayımlanan ve Türkiye’nin en uzun süreli yayımlanmış turizm süreli yayını olan “Turizm Magazin” dergisinin hemen hiçbir nüshasını kütüphanelerde ve Milli Kütüphane’de bile bulmak mümkün olmamıştır. 1989-1990 yıllarında, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın o dönemde Necatibey caddesi üzerinde olan kütüphanesinde birkaç nüshası bulunan dergi, Türkiye’de turizm dergiciliği dalının gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, yapılan bütün aramalara rağmen, derginin yalnızca 10’u haricindeki nüshalarına ulaşamamıştır.

⁶⁷ Eralp’in yayımlanmış iki kitabı ve çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Kitapları; “Turizmin Toplumsal Değişime Sosyo-Ekonomik Etkisi” (1974), “Turizm Ekonomisi” (1976), “Genel Turizm” (1981, 1982) ve “Turizm Yatırımları”dır. (1978).

⁶⁸ Mehmet Özdemir’in Arastırma ve Eğitim Başkanlığı 1982-1989 yılları arasında; “Muhasebe El Kitabı”, “Önbüro”, “Servis”, “Kat Hizmetleri”, “Mutfak”, “Emanet Komisyonları El Kitabı”, “Turizm Nedir?”, “Güney antalya Gelişim Projesi”, “Kredi İleleri”, “Yatırımcılar T.C. Turizm Bankası A.Ş.’e Nasıl Başvurabilir?”, “Turizm Yıllığı 1985”, “Turizm Yıllığı 1986”, “Duyuru Listesi, 1982-1988”, “T.C. Turizm Bankası A.Ş. Bülteni”, “Turban: Türk Turizminde 35. Yıl Albümü” başlıklarını taşıyan yayınların hazırlanmasını ve yayınlanmasına öncülük etmiştir.

⁶⁹ Mehmet Özdemir’in çalışmaları ile ilgili olarak bkz: Özdemir, M. (1998), Turizme Fiske Taşları. Ankara: Renkmay Matbacılık.

⁷⁰ Turizm literatürünü oluşturan alanlarda 1980 yılı sonrasında ürünler ortaya koyan araştırmacı ve akademisyenler arasında Hasan Olalı’nın yanında yetişmiş olanlar çoğunluğu

akademisyen ve araştırmacılar için ayrı bir incelemenin gerçekleştirilemesi yerinde olacaktır.

Türkiye'deki turizm araştırmacılarının 1960-2000 döneminde etkilendikleri ve çalışmalarında referans aldıkları yabancı yazarlar arasında, A. Mariotti, A. Methieson, A.J. Burkart, B. Archer, C. Kaspar, D.E. Lundberg, D. Mac Cannel, E. DeKadt, G.D. Pearce, G. Guibilato, J.C. Holloway, K. Kraft, K. R. Spiriney, L. Barrier, M. Gauter, M.A. Morrison, M. M. Coltman, P. Defert, R. Baretje, R. Lanquar, R. McIntosh, R.C. Mill, R. Reilly, S. M. Uysal, T. Var, Medlik, W. Hunziker yer almaktadır. Yukarıdaki yazarların, Türk turizm yazarları tarafından sık sık referans gösterilmeleri dolayısıyla, bir anlamda literatürün sınıflandırma düzeninin oluşumunda ve Türkiye'deki turizm araştırmalarının yönlendirilmesinde etkili oldukları ileri sürülebilir.

Akademik Eğitim-Öğretim Kurumları

oluşturmaktadır. Bu akademisyenler arasında Alp Timur, Alparslan Usal, Saime Oral, Meral Korzay, Cemil Boyacı, Enis Tarakçıoğlu ve Öcal Usta sayılabilir. Orhan İçöz, aynı grup içerisinde yetişmiş olsa bile, eğitimi bakımından birinci kuşağa yakın iken, çalışmaları ile ikinci kuşağın öncüleri arasında yer almaktadır. Hasan Zafer Doğan, yukarıdaki akademisyenler ile aynı kurumlarda görev yapmış olsa da, çalışmaları ile farklılığını ortaya koymuştur. Öte yandan, Ahmet Aktaş almış olduğu lisans eğitiminin alanı ve çalışmalarının içeriği dolayısıyla "ikinci kuşak turizm araştırmacıları"na daha yakındır. Gazi Üniversitesi'nden Ertuğrul Çetiner de, Olalı'nın yanında yetişenler içerisinde yer almaktadır. Halen Boğaziçi Üniversitesi'nde görevli olan Bülent Himmetoğlu ise, turizm alanında incelenmemiş konular üzerine yoğunlaşması ve çalışmalarındaki titizliği ile dikkatleri çekmektedir. İstanbul Üniversitesi bünyesindeki turizm programlarında (özellikle lisansüstü) görev yapan akademisyenler (Kubilay Baysal, Mithat Zeki Dinçer, Cemal Şanlı, Mehmet Genceli, Münir Kutluata) "birinci kuşak turizm araştırmacıları"nın özelliklerine sahiptirler. Tunca Toskay'ın turizm yaklaşımı, İstanbul Üniversitesi'ndeki diğer akademisyenlerden ayrılmaktadır. Son yıllarda bu üniversitede görev yapmaya başlayan Nüzhet Kahraman, almış olduğu eğitim bakımından birinci kuşağın içerisinde yer almasına karşılık, uygulamanın içinden geliyor olması (uzun yıllar T.C. Turizm Bankası A.Ş.'de çalışması) dolayısıyla, "ikinci kuşak turizm araştırmacıları"na daha yakın olduğu ileri sürülebilir. Yakın zamana kadar Hacettepe Üniversitesi'ndeki turizm programında (yüksek lisans) görevli olan akademisyenleri de "kuşaklar"dan birinin içerisine yerleştirmek gerekirse, en yakın olanı "birinci kuşak turizm araştırmacıları" olacaktır. Hacettepe Üniversitesi bünyesinde 1974 yılında açılan Teknoloji Mesleki Yüksek Okul bünyesindeki turizm programında göreve başlayan ve aralarında Doğan Yaşar Ayhan, İhsan Çetin, Doğan Tuncer, Mehmet Canlar, Hasan Işın Dener, Halil Can gibi isimlerin yer aldığı grubun, gerek 1970'li yılların son çeyreğindeki gerekse bazı öğretim elemanlarının Hacettepe Üniversitesi'nden ayrıldıktan sonra başka akademik kurumlarda gerçekleştirdikleri turizmle ilgili çalışmaları incelendiğinde, Türkiye'deki diğer turizm araştırmacılarından önemli farklılıkları olduğu görülmektedir. Söz konusu grubu oluşturan akademisyenlerden bir bölümünün zaman içerisinde ayrılması ve geride dört ismin kalması, Hacettepe Üniversitesi'ndeki turizm araştırmacılığının çizgileri daha kalın olan bir "yaklaşım" haline dönüşmesini engellemiştir. Son dönemde turizm pazarlaması alanındaki çalışmaları ile ön plana çıkmaya başlayan M. Mithat Üner'in, Hacettepe Üniversitesi'ndeki turizm araştırmacılığı yaklaşımına daha yakın olduğu gözlenmektedir. Bu arada, Necdet Hacıoğlu da, "birinci kuşak" içerisinde yer almaktadır.

Akademik turizm literatürünün gelişmesine katkıda bulunan akademik eğitim kurumları içerisinde önemli olanları, Dokuz Eylül Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi’dir⁷¹.

Dokuz Eylül Üniversitesi (1982 yılı öncesinde İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi ve Ege Üniversitesi) turizm literatürünün gelişmesi ve yönlendirilmesinde oldukça etkili olan akademik eğitim kurumudur. Bu etkide, Hasan Olalı ile Ergun Göksan’ın önemli payları bulunmaktadır. Dokuz Eylül Üniversitesi’ni turizm literatürünün gelişmesinde önemli kılan faktör, turizm alanındaki pek çok “ilk” uygulamanın burada gerçekleştirilmesidir. Bunlar arasında, ilk akademik turizm araştırma merkezinin kurulması ile lisansüstü turizm tezlerinin yoğun olarak ilk kez burada hazırlanmış olması sayılabilir. 1970-1990 yılları arasındaki dönemde, Dokuz Eylül Üniversitesi veya devamı olduğu akademik kurumlarda çalışan akademisyenlerin turizm araştırmalarının geliştirilmesinde belirleyici oldukları görülmektedir.

İstanbul Üniversitesi İktisadi Coğrafya ve Turizm Araştırma Merkezi, 1969 yılından bu yana faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu merkez bünyesindeki yüksek lisans ve doktora programlarından yetişen akademisyenler, Türkiye’deki pek çok üniversitenin turizm programlarında görev yapmakta oldukları gözlenmektedir. Bu programda okutulan dersler ve hazırlanan tezler, daha çok iktisat ağırlıklıdır. İstanbul Üniversitesi turizm programını önemli kılan en önemli unsur, Türkiye’de turizm alanında lisansüstü düzeylerde hazırlanan tezlerin yaklaşık % 30’unun, bu merkezde hazırlanmış olmasıdır.

Hacettepe Üniversitesi bünyesindeki Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı, Hasan Olalı’nın etkisinin en az hissedildiği bölümdür. Programın özgün yönü, hazırlanan tezlerin diğer üniversitelerdeki programlara oranla daha yüksek bir oranının

⁷¹ Turizm alanındaki dergilerde yayımlanan veya bilimsel toplantılarda bildiri olarak sunulan çalışmaların üniversitelere göre dağılımı, bu alanda gerçekleştirilmiş birkaç çalışmanın bulgularından yararlanarak ortaya çıkarmak mümkündür. Turizm İşletmeciliği Dergisi’nde (1979-1983 yılları arasında) yayımlanan makalelerin yazarların çalıştıkları üniversitelere göre dağılımı, şu şekilde bulunmuştur (İçöz ve Kozak 1999), Ege Üniversitesi (% 64,5), Dokuz Eylül Üniversitesi (% 10,7), İstanbul Üniversitesi (% 1,1). Kozak (1994b) tarafından Anatolia Dergisi’nde 1990-1994 yılları arasında yayımlanan makale yazarlarının çalıştıkları üniversitelere göre dağılımında sıralama, şu şekilde tespit edilmiştir: Anadolu Üniversitesi (% 27,4), Hacettepe Üniversitesi (% 18,5), Dokuz Eylül Üniversitesi (% 13,7), Erciyes Üniversitesi (% 9,6), Gazi Üniversitesi (% 5,6). Ulusal Turizm Kongreleri’nde sunulan bildiri sahiplerinin üniversitelere göre dağılımı incelendiğinde (Kozak 1998), en fazla bildirinin Dokuz Eylül Üniversitesi’nde çalışan akademisyenler tarafından sunulduğu anlaşılmıştır (% 31,5). Diğer üniversiteler ise, şu şekilde sıralanmaktadır: Akdeniz Üniversitesi (% 11,9), Gazi Üniversitesi (% 10,1), Balıkesir Üniversitesi (% 6,5), Adnan Menderes Üniversitesi (% 6,0).

uygulamaya dayalı olmasıdır.⁷² Türkiye’deki diğer lisansüstü turizm programlarıyla örtüşen çok az yönü vardır. Derslerin akşam saatlerinde yürütüldüğü 1991 yılına kadar Turizm Bakanlığı, T.C. Turizm Bankası A.Ş., Türkiye Kalkınma Bankası ile sektörde çalışan pek çok kişinin devam ettiği program, kamu ve özel sektörde çalışan pek çok kişinin yetişmesine katkıda bulunmuştur.

Türkiye’de turizm literatürünün geliştirilmesine katkıda bulunan diğer akademik kurumlar arasında, Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu, Gazi Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Adnan Menderes Üniversitesi de yer almaktadır.

Diğer Kurum ve Kuruluşlar

Turizm Bakanlığı’na⁷³ bağlı olan birimler tarafından turizm literatürünün geliştirilmesine yönelik pek çok etkinlik gerçekleştirilmiştir. “*Turizm Danışma Toplantıları*” ile pek çok seminer, sempozyum, şura ve workshop’un Bakanlık tarafından düzenlendiği bilinmektedir. Öte yandan, Bakanlık tarafından özel araştırma şirketlerine yaptırılmış olsa bile, bazı turizm araştırmaları, literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Turizm Bakanlığı’nın bazı alt birimleri (Tanıtma Genel Müdürlüğü, Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, Yatırımlar Genel Müdürlüğü ve İşletmeler Genel Müdürlüğü) bu alanda hazırlanmış çalışmaların yayımlanmasını sağlayarak, araştırmacıları desteklemektedir.⁷⁴ Özellikle Bakanlığa bağlı birimlerin bünyesinde hazırlanan turizm istatistikleri, bültenler ve kitaplar⁷⁵, turizm araştırmacılarının gereksinmesi olan verileri sağlamaktadır.

⁷² Hacettepe Üniversitesi’nde turizm işletmeciliği dalındaki yüksek lisans programının açıldığı tarihten (1981) günümüze değin geçen sürede, yayın şeklinde olmasa bile, turizm disiplini yaklaşımı ve derslerin yürütülmesinde öğrenci yaratıcılığının ön planda tutulması, Hasan Işın Dener, Doğan Yaşar Ayhan, Doğan Tuncer ve Halil Can’ın isimlerinin zikredilmesini gerektirmektedir. Ayrıca, Hasan Işın Dener’in araştırmaya dayalı çalışmalarda kullanılmasını sağladığı ileri ampirik karar verme tekniklerinin niteliği inkar edilemez.

⁷³ Turizm Bakanlığı, 1969-1983 yılları arasında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, 1983-1989 yılları Kültür ve Turizm Bakanlığı şeklindeki isimleriyle faaliyet göstermiştir. 1989 yılından bu yana ise, şimdiki ünvanı geçerlidir.

⁷⁴ Turizm Bakanlığı’nın son dönemde yayımladığı kitaplar arasında şu kitapları saymak mümkündür: Deutsch in Hotellerie &Gastronomie Empfang (1993), Deutsch in Hotellerie & Gastronomie Restaurant (1993), Deutsch in Hotellerie &Gastronomie Housekeeping & Wascherei (1993), Le Français a l’Usage du Personnel de la Reception (1993), Le Français a l’Usage du Personnel de la Cuisine (1993), Le Français a l’Usage du Personnel des Etages (1993), Le Français a l’Usage du Personnel en Restauration (1993), Oteller ve Restoranlar İçin Yabancı Dil Öğretimi (1994), Otelcilik ve Turizm Sektöründe Sosyal Davranışlar (1992), Turizm Tesisleri Yönetmeliği (2000), Turizm Terimleri Sözlüğü (1999), Yerel Etkinlikler 1999 (1999), Turizmde Yapısal Gelişim (1999), Türkiye’de Turizm Yatırım Olanak ve Süreçleri (1997), Konaklama İşletmeciliğinde Yiyecek-İçecek Kontrolü (1993), Dağ Turizmi (1992), Turizm Potansiyelimizin Değerlendirilmesi (1991), Akarsu Turizmi (1991).

⁷⁵ Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1983 yılında yayımlanan ve yabancı dillerde hazırlanmış turizm ve otelcilik kitaplarının çevrilerinden oluşan 9 kitaplık seri, 1994 yılına

Turizm literatürünün gelişmesine katkıda bulunan kurumlar arasında, Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı’ndan da (TUGEV) söz etmek gerekmektedir. Gerek bünyesindeki kütüphane gerekse 1998 yılından önce gerçekleştirilen araştırma ve yayınları ile TUGEV, Türkiye’de turizm literatürünün gelişmesine katkıda bulunmuştur.⁷⁶

Turizm literatürünün gelişmesine yapılan katkıların incelendiği bu bölümde, akademik düzeydeki turizm kitaplarını yayımlayan kurum ve kuruluşlardan da söz etmek yerinde olacaktır. Türkiye’de akademik düzeyde turizm ile ilgili en çok kitap yayınlayan kurum, Anadolu Üniversitesi’dir. Gerek Açık Öğretim Fakültesi bünyesinde basılan ders kitapları gerekse son birkaç yıl içerisinde yayımlanan kitaplar ile Anadolu Üniversitesi⁷⁷, turizm yayıncılığında önemli noktaya ulaşmıştır. Turizm yayıncılığı konusunda geçmişten bu yana, bu alana katkıda bulunan kurum ve kuruluşlar arasında, T.C. Turizm Bankası A.Ş.⁷⁸, Adım Yayıncılık, Anatolia Yayıncılık, Turhan Kitabevi, Detay Yayıncılık, Der Yayınları, Beta Kitap Basım ve Dağıtım, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, Ekin Yazım Merkezi, Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Turizm Bakanlığı Döner Sermaye Yayınları ile Bakanlık’ın alt birimleri yer almaktadır.

kadar bu alandaki eğitim kurumlarına ve akademisyenlere ücretsiz olarak gönderilmiştir. O dönemde turizm alanında çalışan pek çok akademisyen ve araştırmacıların kitaplıklarında yer alan bu yayınların, yer yer ciddi çeviri hataları taşınmalar da, literatürün gelişmesine katkıda bulunduğundan söz edilebilir. Sekiz kitaptan oluşan seri, şu kitaplardan meydana gelmektedir: “Turistik Düzenleme”, “Turizm Pazarlaması”, “Otel, Motel ve Restoranlar için Muhasebe Uygulamaları”, “Otel İşletmeciliği”, “Tur Yönetiminin İlke ve Süreçleri”, “Seyahat Endüstrisi”, “Konaklama Endüstrisine Giriş”, “Seyahat ve Turizm Pazarlama Teknikleri”, “Turistik İstasyonlarda Animasyon”. Bunların dışında, aynı yıl içerisinde “Otel Yönetimi Konuşma Seminerleri” başlığını taşıyan bir başka kitap daha yayımlanmıştır.

⁷⁶ Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV) bünyesinde, özellikle 1998 yılı öncesinde pek çok araştırma gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında, “Turizm Sektöründe İstihdamın Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme”, “Halkın Turizmin Çevresel Etkilerini Algılaması ve Değerlendirmesi”, “Konaklama Sektörü Yöneticilerinin Elemanlarda Aradığı Nitelikler”, “Economic Links Between Tourism and Small and Medium Industry: Case of Antalya-Turkey”, “Türk Konaklama Sektöründe İnsangücü Analizi: İzmir İli’nde Pilot Çalışma”, “Gelişen Turizm Endüstrisinin Ortaya Çıkardığı Eğitim Sorunları”, “Tatil Köylerinde İşletme Sorunları”, “Turizm Sektöründe İstihdamın Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme”, “Turizm Yatırımlarının İstihdam Yaratma Potansiyelleri”, “Turizmin Barışçıl Sonuçlarının Sosyo-Kültürel Analizi”.

⁷⁷ Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi bünyesinde ilk olarak “Önbüro”, “Kat Hizmetleri”, “Mutfak”, “Servis”, “Turizm İşletmelerinde Ortak Konular!”, “Genel Turizm” başlıklarında kitaplar basılarak öğrencilerin kullanımına sunulmuştur. Bu kitaplar ile ilgili olarak video kasetleri de hazırlanmıştır. Daha sonra aynı kitaplar başka yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Bu kitapların haricinde, gerek Açık Öğretim Fakültesi, gerek dört yıllık turizm programı yayınları arasında ve gerekse üniversiteye bağlı vakıf işletmelerinin yayını olarak çok sayıda turizmle ilgili kitap yayımlanmıştır.

⁷⁸ T.C. Turizm Bankası tarafından daha çok hizmet içi eğitim materyali olarak mesleki kitaplar yayımlanmıştır.

Sonuç

Türkiye’deki turizm literatürünün ve bu literatürün gelişmesinde etkili olan faktörlerin gelişiminin incelendiği bu çalışmada, daha önce de vurgulandığı üzere, ilk çalışma olması dolayısıyla, bundan sonra bu alanda çalışmalarda bulunacak araştırmacılara bazı temel kavramlar hakkında bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. Gerçekleştirilen incelemelerle Türkiye’deki turizm literatürünün gelişmesine etkide bulunan “içsel faktörler”, “birincil” ve “ikincil” faktörler olmak üzere, iki ayrı aşamada incelenmiştir. Birincil faktörler olarak kitaplar, makale ve bildiriler, tezler, başvuru kaynakları, istatistik ve araştırmalar inceleme kapsamına alınmıştır. İkincil faktörler olarak ise, kongre, sempozyum vb. toplantılar, akademik süreli yayınlar, akademik turizm programları dikkate alınmıştır. Her iki faktörü oluşturan değişkenler üzerinde gerçekleştirilen incelemeler ile, Türkiye’de turizm literatürüne katkıda bulunan araştırmacıların mesleki dağılımı, çalıştıkları kurum ve kuruluşlar, turizm araştırmalarının içeriği ve izlenen yöntemler, turizm araştırmacılarında farklılaşma eğilimleri ve akademik turizm literatürünün gelişimini etkileyen, yönlendiren kişi ve kurumlar ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Kısaca belirtmek gerekirse, Türkiye turizm literatürü 1920’li yıllardan 2000’lere kadar geçen dönemde, başlangıç döneminde ağır, ancak 1970’li yıllarla birlikte giderek hızlanarak gelişme göstermiştir. 2000 yılında pek çok ülke ile, en azından nicelik olarak boy ölçüşebilecek bir literatürün Türkiye’de oluşturulduğundan rahatlıkla söz edilebilir. Gerek literatürü oluşturan birincil faktörler olan kitap, makale ve bildiri, tez, başvuru kaynağı, istatistik ve araştırmalar gerekse ikincil faktörler (kongre vb., akademik süreli yayınlar, akademik turizm programları) bakımından Türkiye, dünya genelinde önemli bir yere sahip olmaya başlamıştır. Özellikle akademik turizm programları, kongre, sempozyum vb. toplantılar, akademik eğitim kurumları, kitaplar, makale ve bildiriler, tezler, akademik süreli yayınlar bakımından pek çok ülkenin sahip olmadığı bir potansiyel Türkiye’de vardır. Akademik süreli yayınlar bakımından ise, durum giderek daha da iyileşmektedir. Farklı periyotlarda doğrudan turizmle ilgili beş derginin yayımlanmakta olduğu dikkate alındığında, gelinen nokta daha iyi anlaşılacaktır. Türkiye’de hazırlanan ve yayımlanan bir uluslararası turizm araştırmaları dergisinin dünya genelinde kabul görmesi de, başlı başına önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Değerlendirme

Türkiye’de turizm literatürü ile ilgili yazılı metinlerin geçmişinin 1920’li yıllara kadar indiği görülmektedir. Yayımlanan dokümanların

saklanması alanlarında pek titiz davranılmamasından dolayı, Türkiye’de, pek çok alanda olduğu gibi turizmde de, geçmiş dönemlerde yayımlanan dokümanlara ulaşmak her zaman mümkün olamamaktadır. Arapça’nın yazı dilinde kullanıldığı Cumhuriyet öncesi dönemde de turizm literatürü kapsamında değerlendirilebilecek çalışmaların olduğu anlaşılmaktadır. Cumhuriyet’in ilanı ve sonrasındaki dönemlerde turizm literatürü kaynaklarının çeşitlenmeye ve artış kaydetmeye başladığı görülmektedir. Türkiye’nin turizm literatürünün 1960 yılı öncesindeki gelişimi, tümüyle bu alanda çalışanların büyük çabaları ile gerçekleşmiştir. Türkiye’de, çağdaşı olduğu ülkelerde olduğu gibi, turizm sektörünün emekleme döneminde bile olmadığı bir dönemde, turizm alanında kitap hazırlamak ve üstelik bu çalışmaların yayımlanmasını sağlamak oldukça önemli çalışmalardır. 1940’lı yıllardan başlayıp, 1980’li yıllara kadar geçen sürede bu alanla ilgili temel bilgileri kazandıran yazarların, Türkiye’de turizm disiplininin bugünkü haline ulaşmasında büyük emekleri vardır. Günümüzde hala o dönemde hazırlanmış kitaplara ve çalışmalara atıfta bulunuluyor olması da, söz konusu yazarların etkisinin şimdilerde bile sürmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Ağaoğlu, B. (1985a), *Sistemik Türkiye Turizm İşletmeciliği Bibliyografyası (1929-1984)*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları.
- _____ (1995), “Turizm Bibliyografyası’ndan ‘Bülent Ağaoğlu’ Bibliyografyalarının Bibliyografyasına..”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 24-29.
- Akçiçek, E. ve Kayar, R. (1992), “İzmir’de Yayımlanan Tıp Dergilerinin Tarihçesi”, *SSK Tepecik Hastanesi Dergisi*, 2 (1), 81-84.
- Akoğlu, T. (1968), *Küçük Turizm Sözlüğü*. Ankara: Mektupla Öğretim ve Teknik Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aydın, İ. (1990), *Açıklamalı Turizm Terimleri Sözlüğü*. Aydın: Coşkun Matbaacılık.
- Bakar, İ. (1996), *Turizm Sözlüğü*. İstanbul: Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Barutçugil, İ. S. (1984), *Turizm İşletmeciliği*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Bayer, M. Z. (1984), *Rekreasyon*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.
- Berkman, A. Ü. (1987), “Amme İdaresi Dergisi’nde Yayımlanan Makaleler ve Türk Yönetim Yazını”, *Amme İdaresi Dergisi*, 20 (4), 19-42.
- _____ ve Kozan, Ü. (1979), “Amme İdaresi Dergisi’nde Yayımlanan Makaleler Üzerine Bir İnceleme”, *Amme İdaresi Dergisi*, 12 (1), 9-26.
- Bilgin, N. (1986), “Türkiye’de Yapılan Psikoloji Araştırmaları Üzerine Bir İnceleme”, *Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.
- Chadwick, R. A. (1994), “Concept, Definition, and Measures Used in Travel and Tourism Research”, *Travel, Tourism, and Hospitality Research* içinde, (ed. C.R. Goeldner), New York: John Wiley and Sons, Inc.: 65-80.
- Chrichton, K. (1978), “Dissertations on Travel, Recreation, and Leisure”, *Journal of Travel Research*, 17 (1), 14-22.

- Dener, H. I. (1990), "Onuncu Sayısında Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Denetimli Permüte Başlık İndeksi", *H. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8 (2), 157-189.
- _____ ve Atasagun, H. F. (1985), "İktisadi Makalelerin Alt Konulara Dağılımı Hakkında Bazı Gözlemler: Journal of Economic Literature'den Yapılan Sayım Sonuçlarının Değerlendirilmesi", *H. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (1-2), 125-143.
- Dinç, G. (1989), "Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu" (1849-1928), *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Doğan, H. Z. (1987), *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri*. İzmir: Uğur Ofset Matbaası.
- _____ (1992), "Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokullarının Sorunları (Aydın Örneği)", *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop*, Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayınları, 133-141.
- DPT (1977), IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu: *Turizm ve Tanıtma 2. Cilt*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Yayın No: DPT: 159, ÖİK: 225.
- Eralp, Z. (1983), *Genel Turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları, No: 2.
- Goeldner, C. R. (1994), "Travel and Tourism Information Sources", *Travel, Tourism, and Hospitality Research* içinde, (ed. C.R. Goeldner), New York: John Wiley and Sons, Inc.: 41-90.
- Goodall, M.R. ve Westing, M.B. (1972), "Public Administration Review: 1940 Through 1969", *Public Administration Review*, 32 (1).
- Himmetoğlu, B. (1995), "Prof. Dr. Hasan Zafer Doğan'ın Akademik Kimliği". *Prof. Dr. Hasan Zafer Anı Kitabı*, Hazırlayanlar: Meral Korzay, Bülent Himmetoğlu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, ii-vi.
- İçöz, O. ve Kozak, N. (1999), "Turizm İşletmeciliği Dergisi'nin Turizm Literatürüne Katkısı Hakkında Bir İnceleme", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10 (Eylül-Aralık), 9-17.
- İnönü, E. (1975), "1923-1966 Döneminde Türkiye'nin Kimya ve Biyokimya, Eczacılık, Kimya Mühendisliği, Metalurji Gibi İlgili Dallarda Araştırmaya Katkısını Gösteren Bir Bibliyografya Üzerinde Bazı Gözlemler", *V. Bilim Kongresi Bilim Adamı Yetiştirme Grubu Tebliğleri*, Ankara: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Yayını, 29-36.
- İrgil, C. ve İrgil, E. (1993), "Türkiye'deki Tıp Dergilerinin Sorunları ve Öneriler", *SSK Tepecik Hastanesi Dergisi*, 3 (1-2-3), 89-94.
- Jafari, J. ve Aaser, D. (1988), "Tourism: the Subject of Doctoral Dissertations", *Annals of Tourism Research*, 15, 470-429.
- Kayar, R (1994), "Cumhuriyet Dönemi (1928-1994) Tıp Dergilerinin Kısaltılmış İsim İndeksi ve Analizi", *SSK Tepecik Hastanesi Dergisi*, (4), 9-77.
- Kazancıgil, A. ve Solok, V. (1981), "Türk Tıp Dergileri ve Süreli Yayınları Üzerine Analitik Bir İnceleme (1849-1981)", *Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi*, 12, 373-383.
- Kozak, N. (1994a), "1963-1992 Yılları Arasında Türkiye'de Yüksek Lisans ve Doktora Seviyelerinde Yazılmış Tezlerin Çeşitli Parametrelere Göre Değerlendirilmesi", *Dört Yıllık Turizm Yüksek Okullarında Eğitim-Öğretim Sorunları ve Çözüm Önerileri Konulu Hafta Sonu Semineri*, Nevşehir: Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Yayını, 150-158.
- _____ (1994b), "Anatolia Dergisi'nde Yayımlanan Yazılar Üzerine Bir İnceleme", *Anatolia: Turizm ve Çevre Kültürü Dergisi*, 5 (4), 22-33.
- _____ (1995a), "Türkiye'de Yayımlanan Turizm Konulu Makaleler Üzerine Bir İnceleme", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 62-72.

- _____ (1995b), "Türkiye Turizminde Sayısal Veri Kaynakları", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (3-4), 28-43.
- _____ (1995c), "Türkiye Turizminde Süreli Yayınlar: Dergiler, Bültenler", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (3-4), 76-86.
- _____ (1996a), *Türkiye Turizm Tezleri Bibliyografyası (1952-1995)*. Ankara: Anatolia Yayıncılık.
- _____ (1996b), "Türkiye'de ve Dünyada Turizm İçerikli Bibliyografyalar ve İndeks'ler", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7 (3-4), 58-67.
- _____ (1997a), "Ulusal Turizm Kongresi'nin Türkiye Turizm Literatürüne Katkısının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma", *VIII. Ulusal Turizm Kongresi, 12-14 Aralık*, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Yayını, 59-78.
- _____ (1997b), *Türkiye Turizm Eğitim Kurumları Rehberi*. İstanbul: Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- _____ (1998), "Turizm Bakanlığı Kütüphanesi Okuyucularının ve Koleksiyon Kullanımının Analizi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 9 (Mart-Haziran), 60-71.
- _____ (1999a), *Türkiye Turizm Eğitim Programları Rehber-1999*. İstanbul: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (tk).
- _____ (1999b), Dünya Genelinde Turizm, Rekreasyon ve Boş Zamamlar ve Değerlendirilmesi (Leisure) Alanlarında Yayınlanmakta Olan Akademik Dergiler Üzerine Bir Araştırma, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 13 (1), 5-27.
- _____ (1999c), "Türkiye'de Turizm Araştırmalarının Gelişimi: Üniversitelerin Bünyesinde Lisans Sonrasında Hazırlanmış Tezlerle İlgili Bazı Gözlemler", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10 (Mart-Haziran), 85-87.
- _____ (2000), "Hasan Olalı: Özgeçmişi, Tespit Edilebilen Yayınlanmış Eserleri ve Yönettiği Tez Çalışmalarının Bibliyografyası", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Eylül-Aralık (Baskıda).
- Küyük, A. (1996), "Türk Tıp Literatüründe Bilgi Erişim", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖSYM (2000), *2000 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi (ÖSYS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu*. Ankara: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi.
- Özdemir, M. (1995), "Dostum Hasan Zafer Doğan'ın Ardından", *Prof. Dr. Hasan Zafer Anı Kitabı*, Hazırlayanlar: Meral Korzay, Bülent Himmetoğlu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 151-154.
- Özdemir, M. (1998), *Turizme Fiske Taşları*. Ankara: Renkmay Matbaacılık.
- Özen, A. ve Özgür, A. (1999), "Türkiye'de Veteriner Hekimliği Alanındaki Eski Harfli Süreli Yayınlar Üzerinde Tarihsel Bir İnceleme, V. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri", Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 501-512.
- Özen, Ş. (1999), "Türkiye'deki Örgütler/Yönetim Araştırmalarında Yöntem Sorunları: Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongrelerinde Sunulan Bildiriler Üzerinde Bir İnceleme". *7. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 7-12.
- Özer, O. (1972), "S.B.F. Dergisi'nde İktisadi Araştırmalar: 160-71", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27 (1).
- Perry, J. L. ve Kraemer, K. L. (1986), "Research Methodology in the Public Administration Review, 1975-1984", *Public Administration Review*, 47 (3).
- Pizam, A. ve Elanjikal, C. M. (1982), "Tourism and Theses in Leisure and Recreation: August 1975-August 1977", *Journal of Leisure Research*, 11 (3), 219-243.
- Saçcan, M. (1986). *Rekreasyon ve Turizm*. İzmir: Cumhuriyet Matbaacılık.
- Şahinöz, F. (Tarihsiz), *Ticaret ve Turizm Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TUBİTAY Yayınları.

N. KOZAK, Türkiye'de Akademik Turizm Literatürünün Gelişim Süreci Üzerine Bir İnceleme

- T.C. Turizm Bankası A.Ş. (1984-1988), *T.C. Turizm Bankası A.Ş. Duyuru Listesi, 1994, 1985, 1986, 1987, 1988*. Ankara: T.C. Turizm Bankası A.Ş. Araştırma ve Eğitim Başkanlığı.
- _____ (Tarihsiz), *T.C. Turizm Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü Kütüphane Kataloğu*. Ankara: T.C. Turizm Bankası A.Ş. Yayınları.
- Tezcan, M. (1977), *Boş Zamanlar Sosyolojisi*. Ankara: Doğan Matbaası.
- Timur, T. (2000). *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Toksöz, O. (2000), "Türkiye'de İletişim Araştırması: Nereden Nereye", *Kültür ve İletişim*, 3 (2), 11-30.
- Tonta, Y. (1999), "Tıp ve Yaşam Bilimleri Literatürüne Türkiye'nin Katkısı (1988-1997)", *Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü, Yarını... Türk Kütüphaneciler Derneği'nin Kuruluşunun 50. Yılı Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 17-21 Kasım, 421-438.
- _____ ve İlhan, M. (1997), "Sosyal Bilimlerde Türkiye'nin Dünyadaki Yeri", *Türk Psikoloji Dergisi*, 12 (40), 67-75.
- Toskay, T. (1978), *Turizm Olayına Genel Yaklaşım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 2534, İktisat Fakültesi Yayınları, No: 431.
- Turizm Bakanlığı (1997), *Dictionnaire pour L'Hotellerie et la Restauration Francais-Turc*, Ankara.
- _____ (1977), *Dictionary for Hotels and Restaurants English-Turkish*. Ankara.
- _____ (1986), *Turizm Kitaplığı Toplu Yayın Kataloğu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, No: 59.
- _____ (1997), *Wörterterbuch für Hotellerie und Gastronomie Deutsch-Türkisch*, Ankara.
- _____ (1999), *Turizm Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Araştırma Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanlığı Yayını.
- _____ (1999), *Turizm Terimleri Sözlüğü: Türkçe Açıklamalı (İngilizce, Fransızca, Almanca Karşılıklarıyla)*. Ankara: Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanlığı Yayınları.
- Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (1989), *Dokümantasyon Merkezi Yayın Kataloğu*. İstanbul: TUGEY Yayınları, No: 7.
- _____ (1991-1998), *TUGEY Yayın Duyuru ve Makale Tarama Listesi, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998*. İstanbul. TUGEY Yayınları.
- _____ (1994), *Dokümantasyon Merkezi Yayın Kataloğu*. İstanbul: TUGEY Yayınları, No: 29.
- _____ (Tarihsiz), *TUGEY Dokümantasyon Merkezinde Bulunan Yayınlar ve Eğitim Araçları*. İstanbul: TUGEY Yayınları, No: 1
- _____ (Tarihsiz), *TUGEY Kuruluşu ve Faaliyetleri*. İstanbul: TUGEY Yayınları, No: 1.
- Turizm ve Tanıtma Bakanlığı (1965), *Uluslararası Turizm Sözlüğü*. Ankara.
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (1998), *25. Yılında TÜRSAB*. İstanbul: Turpress Yayınları TÜRSAB 25. Yıl Dizisi, No: 3.
- Uysal, M. (1994), "Prof. Dr. Hasan Zafer Doğan'ın Dünya Turizm Literatürüne Katkısı", *Anatolia: Turizm ve Çevre Kültürü Dergisi*, 5 (7), 16-17.
- Üsdiken, B. ve Pasadeos, Y. (1992a), "Türkiye'de Yayınlanan Yönetimle İlgili Veri Temelli Makalelerde Yöntem", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 9 (2), 249-266.
- _____ ve _____ (1992b), "Türkiye'de Yayınlanan Yönetimle İlgili Makalelerdeki Atıflar Üzerine Bir İnceleme", *Amme İdaresi Dergisi*, 25 (2), 107-134.

N. KOZAK, Türkiye'de Akademik Turizm Literatürünün Gelişim Süreci Üzerine Bir İnceleme

- _____ ve _____ (1993), "Türkiye'de Örgütler ve Yönetim Yazını", *Amme İdaresi Dergisi*, 26 (2), 73-93.
- Yıldırım, Y. (1993), "1968'den 1993'e Amme İdaresi Dergisi", *Amme İdaresi Dergisi*, 26 (1), 255-262.
- Yılmaz, B. (1997), "Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Lisansüstü Tezlerinin Niceliksel ve Konusal Analizi: 1974-1997", *Hacettepe Üniversitesi'nin Kuruluşunun 30. Yılı Kütüphanecilik Bölümü 25. Yıl'a Armağan* (Yayına Hazırlayan Bülent Yılmaz), Ankara: Öncü Limited, 191-198.

Kaynaklar ve dipnotlar ile ilgili detaylı bilgi, çalışmanın yazarından temin edilebilir.

*Yrd. Doç. Dr. Nazmi KOZAK
Başkent Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu
Eskişehir Yolu 20. km. Bağlıca Kampusü
06530 Ankara, TÜRKİYE
nkozak@baskent.edu.tr*
